

120

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
169 G 55

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
169 G 55

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
169 G 55

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
169 G 55

~~102a~~

1kg.

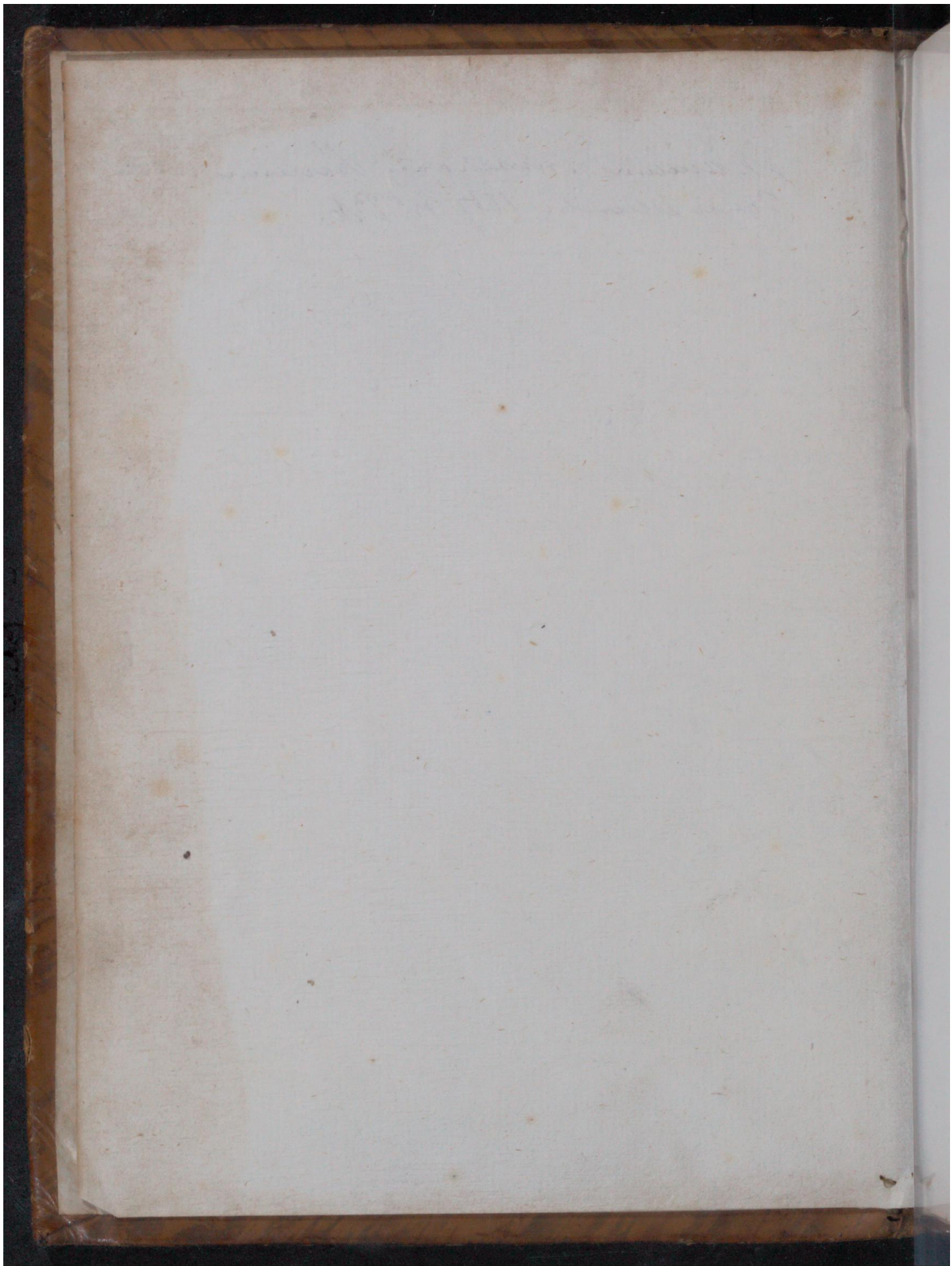
955

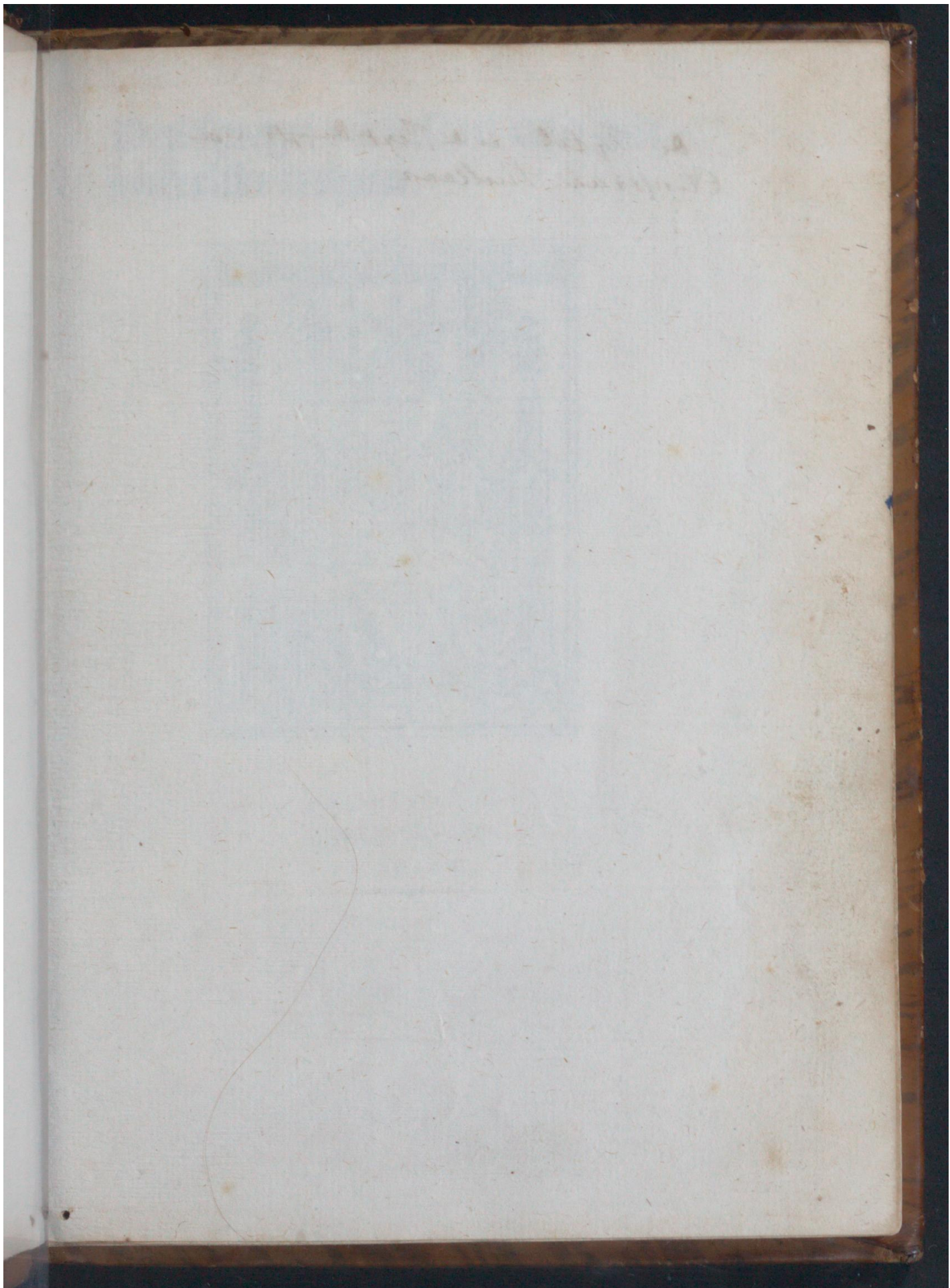
SW. 9272

CA. 1595

CA 1595

*Manuale Emserana Harlemi habita
Mense Decembri 1867 n° 836.*

de Tytel is d Text dreyts van
Christiaan Snellaars

Den spiegel vā sassen van alle
keiserlike rechten

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE SHAGE.

Dier beghint een zeer profitelic boeck dat
leert ende spreekt vāden inghesetten kep
ler rechten en̄ is gheheten die spieghel van sal
sen **W**elck boec ghetoghen is en̄ ghecopuleert
wt boeken der inghesetter kepler rechten ghe
heten institutum en̄ leges dat welc dese nae be
screuen kepleren ghecopuleert versamient en̄
ingheset hebben die een nae den anderen vol
ghende **E**nden iersten kepler constantijn die
grote. en̄ iulianiaen die daer dicwyl sijn naep
om brac. en̄ kepler kaerlo die grote die die ne
der sassen dwanc ant kersten gheloue en̄ gaf
hē dat recht datmen leges hiet **O**eck sijn in dit
voerscreuen spieghel ghescreuē en̄ ghenarreet
vāden rechten die onse heer god selue moyses
bescreuen gaf optē berch ozeb. also indē bibel
bescreuen staet int boec datmen exodus hiet
Item daer sijn oec gheroert somtijt articulen
vanden gheesteliken rechten **E**n̄ oec een deel
der lantrechten diemen ghemeenlic daghelicx
int nederlant ghebruyct **W**elcke al te samen
zeer schoon sijn ende profitelic ende een ghe
lic van node sijn te weten. ende bi sonder den
ghenen die officien voerende sijn **E**nde dit te
ghenwoerdighe boec datmen hiet die spieghel
vā sassen is ouer gheset ende ghetranslateert
vten latijn in d'ijetsche bi enen notabilen doc.

toer indē rechten ghehetē meester epke **E**n om
dat hier nremāt an en sal twiuelen . so is hier
na op elcke artpkel getepkent in latyn in welc
boec en in welc capittel datmē elc punt vintē
mach so alst indē voernoēden boec datmē hiet
institutū bescreuē is **E**n hier is gheordineert
eē tafel daermē lichtelijc alle die materien vā
desen boeke in vinden mach biden ghetale

I tem van tweeën sweerden die god ghe-	
laten heeft inden recht	ij
Van les werelden	iiij
Hoemen erf deplen sal	iiij
Wie gheen recht kepler leen hebben en mogē	
ende hoer goet niet eruen	iiij
Om xiiij saken mach een man sijn kint ontfer-	
uen . ende sijn goet ontmaken	v
Van schepden man ende wijf . ende waer me	
de een wijf haer lijftocht verbroeket	v
Hoe een vrouwe bliuen sal nae hoer mans	
doot . ende heerghewade si gheuen sal den erf-	
ghenamen	vi
Wāncer een kint tot sinen iaren coemt ende	
van momberscap	vij
Hoemen epghendom op gheuen sal	vij
Van monichx recht	vij
Vā papē recht . en wie tuuch dragē mach .	vij

D an onechten kinderen	ix
D an goet te gheuen in siechten	ix
H oe die rechters rechten sullen	ix
D an onrechten aen vanghen	x
D an papen ende ioden recht	x
D an dienst knechten	xi
W ie sijn goet niet eruen en mach. eū vā vrou wen te ontoueren	xij
H oemen een donnis oten sal	xij
H oemē vā dieftē eū roeuē rechten sal	xij
A en een beest en mach'ē man sijn lyf niet ver bozen of verbroeken	xiiij
D an echtschap te scheidē van die te samen nē sitten en moghen	xv
W at vōnes mē nē wēt roepē en mach	xvi
V ā and lude lant te eerē eū vā scade van beest ten	xvii
V ā dieflic goet	xviiij
W at volc inden recht niet sitten sellē	xix
D an ghetughe	xx
D an burch recht	xxi
H oe die rechters sweren voer god	xxi
D an loekten in vanckenisse ende van ghebou den goede	xxij
D an alre leude rechten	xxij
D an gheuonden goet	xxiiij
H oe dat broeders haer goet deilē sullen	xxiiij
V ā voerspraken. eū vā oerdel te sceidē	xxiiij
	a ij

V an dootslaghe sonder verbozen	xxv
W es men sculdich is te claghen	xxvi
W elc eet datmen niet houden en sal	xxvii
V ā vier nootlakē die wittachtich sijn	xxviii
W ie dz kerchof noch craē genietē sellē	xxviiii
V an ondadighen luden	xxviiii
V ā goet wt te lenē of te verletten	xxix
V an onghetemme beesten	xxix
W ie sijn lijf niet en moghen verbueren	xxx
H oemen van geweld te rechte comē sal	xxx
V an ondadighen ludē te onthouden	xxxi
V an dieflic goet	xxxi
V an dootslaghe sonder lijf verboeren	xxxi
V an weerghele ende van boeten	xxxi
V an valsche muntten	xxxi
S oe wepe gheroeft goet verwacht ofte heen ouerde E n wie tot rouē gebodē wert	xxxi
W elc goet men niet te pādē settē mach	xxxi
W āneer mē goet in rechter waer heeft	xxxi
V ā lijftocht en van mergen gauen	xxxi
W elc volc dat tol vrp is	xxxi
V ā goet te gheuen ofte wt te lenen	xxxi
W ie dat erueloes sijn	xxxi
W āneer mē pādē mach butē dē rechte,	xxxi
V an daghelixse boeten	xxxi
H oe die enghen lude ierst gheromen sijn	xl
H oe dat rijkdom ierst comen is	xl

V an egghen lude	xliij
H oe een man sijn egghen op laet ende weder tot leen ontfaet	xliij
V ādē rechtē keiser leen·eū vā eerfleē	xliij
O m wat sakē men dē keiser vloekē sal	xliij
W ie dat gheen rechters wesen en sellē	xlv
V ā coninc eū vā rechters recht	xlv
V an goet te verlaten	xlvj
V an daghelix recht	xlvij
V an beesten eū ander nee te scutten	xlvij
V an herden van beesten	xlvij
V an des rixx heer straeten	xlvij
H oe die kind deilen nađ ouders doot	xlix
V ādē rechtē die god selue gheset heeft bi moys ses·als in exodo ghescreuen staet	xlix
W āneer die man sijn leen versuekē sal	lij
V ā twee of drie mā een goet te lenen	liij
V an ghetughe eū hoemen een donnes besceden sal tot leenrecht	liij
H oe een man sijn wijfs māber is	lv
V ander vorster leen	lvj
R och van tughenisse	lvj
H oemen leen verlenen sal	lvij
W āneer die kinder erfnamē werden	lvij
V ā daghen tot leenrecht · eū van wetteliker nootsaken	lvij
V ā erkleen	lvij
H oe een man sijn leen aen enē anderen	lvij
	a ij

niet versueken en sal	lviij
Hoe een leen heer lijns mans naecomelinghe beleen sal	lix
Waer die leenmanē haer leē sullē v̄suekē	lix
Hoe die vrouwē wtuaert na des mānes doot	
Hoe die leen man lijn here wphen sal	lx
Hoemen twee leen heren dienen sal	lx
Dā māscap te verāderē of ātworden	lxi
Dan erkleen	lxij
Hocmē iaer renten wt leent te lossen	lxij
Dan onrechte leninghen	lxij
Dā goet te lenē eū i waerd hāt te houdē	lxij
Hoe dat een beleent wijf gheen heer waert en rept	lxij

Oed die daer is een beghin ende
de eynde alre goeder dinghen
die makede ierck hemel ende aer
de. en die menschen in aertrijcke
hi setten inden paradysse. **D**oe
wort hi ongehoersam ons alle te scaden daer
om dwaelden wi als verdreuen scapen tot
aender tijt dat ons god verlossede met sijnre
martelpen. **N**u wy des bekennt sijn nu sullen
wi houden sijn ewe sijn geboden ende sijn w
nille. **V**a recht en salmen niemant wpen om
lief om leet om toorn noch om ghifte. **W**ant
god is seluer dat recht. **H**ier om is hem recht
lief totten recht. **N**u sie wel toe diet gherecht
beuolen is dat si alsoe rechtē dat goods toorn
ende sijn gherecht ghenadelic ouer hem gaen
moet. **D**it heuet heer epke an ghemerct alsoe
dat hi in dnetliche ouer gheset heeft dat preup
legiū dat constantijn en kaerlo die groot die
twee keplers den kersten ghegheuen hebben
voer een recht. op dat si te bet hē aden kersten
gheloest houden souden. **E**nde si setten hē god
tot een beghinne alles rechtēs als staet. ff de
iusticia et iure lege prima. **A**lsoe dat kepler
like recht sprebet datmen leges hiet dat die
gherechticheyt is een stede ende een ewich
wille ende gheeft enen pghelghen dinghen

¶

lyc recht . dese wille is god selue die dat spre-
ket **G**hi mēschen rechtet recht en̄ onneemt welc
ker maten ghi meet . daer sal v mede gheme-
ten werdē **I**tem alle recht heuet beghinne in
drpen manieren dats van natueren van stad
recht . of van ouder ghewoenten **M**er natuer
lic recht hētmē goods recht . keplers recht . en̄
lant recht **O**ec heeft ons god een deel der rech-
ten gheset . also wi in exodo en̄ in moyses boe-
ken bescreuen vinden in twee twēntichsten
capittel **R**u regeren hem die menschen na de
se drie manieren van rechten **I**tem een oude
ghewoenheit daer men nae rechten sal . die sal
alloe out wesen dat nēmat anders en ghedēc-
ke **A**ls in codice . de longa consuetudine **E**n̄
daermē gheen bescreuē recht of en vint . als in
digestis . de l lege q̄b **A**llo vā water recht of
van dīck recht des men voer dē kepler n̄ we-
der roepen en sal **M**er so waer men bescreuen
rechten of vint . soe moet die ghewoente den
rechte wijken **A**llo dat recht wiset in een boe-
ken diemen hiet **I**nstituta daer hi spr eect van
den recht der natueren **I**nden paragrapho
Oūs en̄ **I**tem stat recht is . en̄ dat wert ghe-
set doe die luden hem verlamelden te wonen
en̄ te beuesten hem en̄ ouerdroeghen met wil-
le cozen sommighe mit redelike rechtē **N**a ghe

legghentheit der stat **W**at sōmīghe stede leggē
op berghen **A**nder in broeclande ander in bos
schen **D**ese en connen niet eenrelep rechte heb
ben **M**er die wilckuer der stad die sal wesen
Eerlic moechlic rechtuaerdelic ende natuerlic
metter stede **O**eck metter gemeēheit volboert
openbaer also dat die willekuer heymelic nge
mant en scaden **E**n den lantrecht niet teghen
en draghe **D**it vindestu in decretis inder vier
der distinctiē **I**ndē capittel dat beghint **E**rit
aūt lex **W**ant god is een beghinne alles rech
tes daer om wee den ghenē die een quade ghe
woente op rplet ofte eē quade willecuer daer
hi dat natuerlike recht mede vercoort want al
le quaet dat daer volghet sal hi verātwoerdē
inden otersten vonnisse

Van twee
sweerden die god ghelaten heeft inden recht

Wee sweerden liet god in aertrijck om
te bescherme die kerstenheit **D**en paeus
dat gheestelike **D**en kepler dat weerlike

Die paeus is oeck gheset te ryden op enen
blancken paerde **E**nde die kepler sal den ste
ghereep houden dat die sadel niet en wringet
Tottē tepken dat die paeus met gheesteliken
recht niet bedwinghen en mach dat sal die kep
ler metten weerliken recht dwinghen gehoor
sam te lijn **A**ldus sal oeck dat gheestelike ghe

ij

welt helpē den weerliken recht of des noot si
Item dese twee swerdē sijn als die iongheren
tot xp̄s leidē Heer hier sijn twee swaerdē Doe
antwoerde hi des is genoeg Dese twee sweer
den betepkenē dat gheestelike en dat waerli
ke recht ¶ Dat een hadde sinte pieter dat heeft
no die paeus Dat ander sinte iohan dat he
uet no die kepler des sal hoer ghewelt onder
schepden sijn Dat vinstu in decretis in die tien
de distinctie Het en mach niemant spreken Ic
ben een paep wat is mi om den kepler of om
weerlic rechte lotte mā. Wetet dz alle canones
laten hoer doden met leges Hadde du decre
tales en decreet ghelesen du en hadde dat n̄
ghesproken Wat die kerstenheit is onder des
keisers ghewout Item men en sal niemant
wroeghen in sijnen doot indē gheestelikē recht
dan om twee saken Ten iersten omt gheloue
Ten anderen of hi een ketter waer ¶ Dit vint
de stu in decretis In caplō lane Van les
werelden ende les heersilden hoemen maech
scap wt legghen sal

Aggenes leit van les wereldē bi les du
sent iare op ghenomē ende dat inden les
uen dusensten iae die werelt vergaē sal ¶ Dit
is teghen augustinus Oeck leidē xp̄s tot si
nen iongheren die stonden vā deser werelt en

lijc niet te weten die mijn vader gheset he-
uet in sijn ghewelt Origenes beghint an adā
die ierste werelt An noe die ande An abraham
die derde An moyses die vierde An dauid die
vijfte An xpūs began die sesste Ende der seudder
lijc wi nu sonder seker getal Ander seluer ma-
nieren soe sijn die heerscilde wt ghelept Den
coninc heeft den iersten Die bisscoppen die an-
der Die leen vorsten die derde Sijnt dat si ho-
re leen vanden bisscoppen ontfanghen Die
vrij heren den vierden Die scpenbaer luden
den vijften En over hoer mannen die onder
hoer sijn die hebben de sessten En aldus sal mē
oec die maechscap wt leggē an vij. gradē Atē
maechscap is drier lep als van gheboertē van
swagherscap Ende vā gheuaderscap Mer die
gheborē maech nemet erue En swaghers mit
gheuaders en sullen niet te samē sitten in ech-
ten Dit vindestu in decretis In den xxxvijste
distinctie inde derde questie Item sulster en-
de broeder is dat ierste lit na leges Mer inden
gheesteliken recht staen si inden anderen lede
Die decretisten cortē die maechscap om dz die
echtscap ter eer verlamē sal Item waer halue
sulster of broeder sijn die nemē erfnisse na hoe-
re spden Hier ontwiede broeders kinderen
die staen ghelijck erue te nemen ghelijck halue

broeders Dit vindestu inden steppē cloet in dz
anderde boeck inden twintichsten artpkel

Hoemen erue deylen sal

Nemen twee broeders twee susterē cū die
derde een vreemt wijf hoer kintder sijn
ghelike nae elc des anders erue te heffen alsoe
verre als si ngemans egghen en sijn. Item eē
onghetwiet broeders kint staet in dat lpt vā
den scouderē. Dat oems kint inden ellenboge
Een out oems kint in die hāt. After suster kint
inden iersten lede des vinghers ende wordē ne
derwert coemt int lagher lpt. Ende die neder
ste maech coemt int nederste lpt naest den na
ghel. Ende inden seuenden lede staet een nagel
dat hieten naghel maghen. Mer wie hem tus
schen den hoefde ende den naghel naeste tot
maechscappē treckē konnen die nemē dat erue.
Item neemt die looē eē wijf butē des vaders
consent. ende blijft hi dan onghegoet van sijn
vader en sterft die lone daer nae. Sijn kintder
nemen erue vanden ouden vader ghelijc haer
omen van eggen goede. dat en mach der doch
ter kint niet gheschpen of si een man neemt
buten horen. vader. Ende eē dochter die binnē
harē huse onbestet is die behout die reede ha
ue nae hoerre doot. Ende die dochter die daer
bestet is die en sal niet mede deplen dan ter

leker doot. Mer wes erue hem anders bekerft
dat sullen si te samen deplen. ¶ Een wijf mach
met oncuptheit haers liues haer wijflick eer
breken. mer haer recht en verliest si daer niet
mede noch haer goet. Die paep ende die doch
ter sijn ghelijc na deplbaer erue te nemē ende
daer of scult te'ghelden. mer gheen gheraeden
sal hi metter dochter deplen. wāt alle ghera
de hoert des dochters. Item gheraet dat sijn
wijflicker cleder en clepnoot. en loe suster of
broeder ghetwiet en onghetwiet sonder knu
der. Steruet een vā hē. so sellen die ghetwiede
broeders en susters inden erfnisse tasten met
eene hant. en die onghetwiede met beyde sijn
hande van epghe erue en vā reede goede. mer
alle sijn leen. tijns en erfpacht die sal erue an
die spde daent aen quā. Mer wes hi selue cofte
dat sal hi eruen die oudeste van sijns vaders
spde hi si vol broeders of ghetwpet

**Die gheen recht kepler leen hebben en mo
ghen. ende haer goet niet eruen**

D krepel of blinde op stomme of dwer
ghe noch op lotte en mach gheen leen
besteruen. ander erue sullen si heffen. dat leen
heeft sijn rechte swaert maech. Mer heeft hi
sijn leen ontfaen eer hem mitual aen quam hi
behout sijn leen recht. ¶ Op enen malaetschen
lijf

mā en besterft leen noch erue .mer wes hi ont
fanct eer hē die siecheit aen quā dat behout hīs
Dit vindestu in digestis de verborū obligacoē
lego illud **D**it is doch weder datmen den ghe
plaechdē niet meer plaghen en sal .hier omme
sellen si een mōber hebben diese inden weghe
niet laten en sal **H**eer epke leit neemt een ridt
een horich .of een epghen man sijn dochter tot
echte .die kinder sijn echte te lātrecht en niet te
leen rechte **D**zierleijlude sinder die hoer goet
niet en erue op hore erknamē **T**en iersten diet
rpke iradē heeft **E**n die iaer en dach in des rp
kes echt ghestaen heeft .dat is verwrocht goet
Ten derden die sijn seluen dodet **H**ier sijn wt
ghelchenden kinder binnē hare ioren of doren
En of hē penāt ontghinge in pinē der siecheit
Dt in codice de bonis mortem lege eorum

Waer om een man sijn kint onderuē mach
Iden kepler rechten sijn dertien saken
dat een man nae goods recht sijn soen
onteruen mach **A**ls in autentica de appella
cōib? pagpho causas collacōe vij **I**ndē ierste
of een kint sijn vader sloeghe of stiet of worp
Dat ander of hi hem met onrecht ontcerde
Dat derde of hi hem wroechde daert hem aen
sijn lijf droeghe **D**at vierde of hi met touer
nien ōme gaet **D**at vyfte of hi na sijnz vaders

doot raide. **D**at sefte of hy bellapet sijn lief
moeder of sijn vaders ampe. **D**at sevende of
hi met dootflach den vader in grote cost ende
last brocht. **D**at achte of die vader gheuagen
waer. en die soon hē nē lossen en woude. **D**at
neghe of die soon sijn vader verbode ael mis-
sen te gheue. **D**at tiende of hi eē putper wor-
de. **D**at elfte of hi hem verbode sijn dochter
te beraden. **D**at xij. of die vader sinneloes
worde. en die soon sijnre niet en achte. **D**at
leste of hi een dief of een ander boes mensche
worde. en sijn vaders goet ouer half voer bi
ghebrocht had. so mach hi hē nae goods recht
sijn goet wel ontgheuen ontmaken en onder-
uen. **A**nders. **S**ijn daer vier kinder of mē-
soe moet hi hē derde deel late. en isser meer so
moet hi hē laten die helfte. **D**t in autentica no-
uissima. **C** de in officio testamento.

Van scheiden man ende wijf. ende hoe
si haer lijf tocht verweret.

En wijf die van haren man ghescheidē
wert bi des mannes wil. si behout hoer
morgen gaue. haer truwelrat die hi hoer gaf
en die vrouwe en sal daer gheen scult of ghel-
den. **D**ese gauen en mach oeck hoer man niet
vercopen met haren wille of buten haren wil-
le. men salder haer met recht weder aen hel-

u

b i

pen [**D**t in institutis Capitulo quibus maris
alienare licet vñ nō pagpho primo] **R**ochta
mach een vrouwe in .vi. saken hoer lijftocht
verwercken **I**nden eersten of si epghendom
daer den vermaet te hebbē **E**nde si mit recht
daer of ghewifet worde. loe hee ft sijt beyde d
lozen **D**at ander of si onthoutber hout of
hoer teghens des erfnaems danck **E**nde of sp
openbaer bouē haren mā tredet als hier voer
screuen is dat een wijf mit oncuulhept haer
goet niet verwerckē en mach dat is gheleit vā
onghemannede winnen **D**at vierde of sp na
haers mans leuen stoude **D**at vñfte of si des
nachts wt bleue. hi en veriaghedele **D**at ses
te of sp mit ozeemden mannen inden baetsto
uen gaet teghens haers mannes danc **D**t i
attenticis daer hi seit **D**t liceat mri a me pa
grapho si quolibet collacione. viij **R**o sijn oec
vier saken . daer een man sijn medegaue me
de verliest die hē mit sinen wiue gheloest was
Ten eersten of hp sijns wijfs doot ramede
Ende of hile mit oncuulhept ouerliecht **D**at
derde of hple oneerliken wt lenen of verhuere
woude **D**at vierde of hi in sinen huse een an
der wijf bouen haer hielde. ende hi des niet la
ten en woude **H**oe een vrouwe blijft
nae des mannes doot. en van hoer ghewade.

Die erfnaem moet wel totter weduwē in
waren binnen dē xxxijē daghe om te ver
waren dat daer niet verlozen en werde dat hē
aen ruert· anders en sal hy binnen den xxxijē
daghe gheen ghewelt daer ouer hebben Ende
men sal alre eerst den inghesien haer loon gel
den aen die tijt dat hoer heer sterft Ende men
salle oec houden totten ·xxxijē· dach· op dat
si hem besitten moghen Ende willen die erf
namen soe sullen si vol dienen ende vol loon
ontfaen Eñ heeft hy hē oeck te oec loens ghe
gheuen des en sullen si niet weder ome gheue
Eñ verlekert men hē haer loon dat moghen
si van enen iaer bet opten heplighen houden
dan die erfnaemē hem te ontcrechten Mer soe
wie op ghenade dient die mach den erfnamen
op ghenade manen Sterft oeck die knechte
ofte maghet men betael die erfnamen vande
tijt dat si ghedient hebben Ende nadē ·xxxijē
dach salmen mit die erfnamen deplen alle va
rende haue ·ende die spise die ouer bleuen is·
Doert sal die vrouwe die heer ghewade ghe
uen ·haers mannes sweert dat beste paert ge
ladelt dat beste harnas tot enē mans liue Eñ
haer bedde mit een laken ende cussen ende eē
tafellaken ·dat is een rechte heer ghewade
ende wes die vrouwe niet en heeft des en sal

vi

b h

le niet copen Ende binnen desē xxxstē dach en
salmen mitten rechter daer niet panden Dit
vindestu in autenticis rubra

Wāneer
een kint tot sinē iarē coemt en vā mōberckap

M dat dicke voer mōbers der kint sijn
en eē ander is des kindes erfnaem soe
sal die mōber alle iaer voer die erfnaem bewi
singhe doē voer des kindes goede Mer is die
mōber selue erfnaē totten kinde so en derf hi
des niet doen Itē die kintder werden selue
mondich drierlep wijs Ten eersten als si
twaelf iaer out sijn so sijn si mondich tot leen
recht oec sijn leen te onfaen en voert te verliē

Ten andren mael als si xiiij. iaer vol heb
ben soe moghen se selue gherede setten ende
sijn egghen laten Ten derden mael als sy
hebben xvij. iaer Soe moeghen si haer heer
licheit op laten Dit vindestu in institutis.
Ende hi mach te camp verantwoerden als hi
xxi iaer out is en niet eer Item mōbers sijn
drierlep wijs Die eerste is die rechte sweer
maech Die ander wanneer die vier vierdelen
enen anderē doer trouwe kpesen dese en derf
des kintdes goet niet bewijlen want sy hem
mit voerdachticheit ghecozen hebben Ten der
den als en heer een mōber sette den kintde vā
leenrecht ofte dat sijn recht sweert maech niet

even boertich en si **O**fte also verre bestozuen
si. datse die here aen grÿpt **D**ese sÿn die cranc
ste. ende si duert oec om langhelte. want daer
dicke valscheit in ghesciet **H**ier om en is sy nÿ
lÿgher dan tot xij. iaer **E**n die middelste die is
die crachtichste. wât die sweert maech mocht
wel een doer welen. dat die also ghecozen vā
den vier vierdelen niet en si **A**lso indē xlijste
artikel bescreuen Gaet indē steppen cloet

Hoemen epgghendom gheue sal

Hoe en waermen epgghendom gheeft ofte
ontfaet **O**fmē kennen wil om eÿs mās
lÿf of aen sÿn recht des moet die rechter mit
hem leuende ghetuuch gheue **O**ec sullē si sulc
ke lude welen daer toe besneden dat si oerdel
vinden können **A**tē gheen mā en tie hem an
een ander recht dan hem anghebozen si **W**ât
verlmaet hi sÿn recht voerden gherecht ende
tpet hē tot enen anderen recht hy heeft bepde
verlozē

Van monphen recht

Ie paep neemt crue mit sinen broeder
ende die monpc niet **M**er worde eÿ mē
sche ghemonct binnē sinen iaren hy mach bin
nen sinen iaren weder wt gaen en hy behout
al sÿn recht **M**er begheft hem een man die tot
sinen iaren gheromen is hi is ledich van leen
recht en van lantrecht en sÿn here is dat leen

vij

b ij

ledich · want hi den heerscilt op ghegheuen he
uet **M**er heeft die begheuen mā een echt wijf
en wint si hē wt mit des herē recht · hi behout
sijn lantrecht en n̄z sijn leenrecht **H**ier op seyt
heer epke · dat die paep deplen mach · dat is er
ue ende niet leen | **D**t in autentica pag̃pho cle
rici colacione · x | **M**er om dz die monic die we
relt of ghegaen is en heeftle begheue so is hy
ghedoot in deser werelt · en hebbē epgendō v̄
swozen **A**lle oerden sijn ghesticht om drie sa
ken **D**ats op ghehoersaemheit kuusheit en op
armoede **H**ier om of een moninc seide ic en
mach dese oerden niet houden dus ofte so **S**o
mach hem die paeus oerlouē in een an̄ cloes
ter · ende verwandelen sijn abijt | **D**t in decre
tis xv · vi ca · lapsis

Wie tughen mach · ende van wapen recht
En man eruet sijn goet tweerweghen
dat epghe erue aen sijn naeste maech oec
wie hi si · en den heerscilt op sijn rechte sweert
maech · van dier siden daent hem aencoemt d̄
eruet hy sijn leen **A**lle onechte kinden en ne
men gheen erue vanden vader **R**och van die
echte kinden · noch die ander weder van hem
Item papen moncken en wiuen moeghen tu
ghen een kints doep anders en tughen si ope
mans scade **D**it vindestu in decretis distinc

tione quarta **Capitulo puulo** **I**tem niemāt
en mach tuuch welē an laken die anden bloe-
de gaen hi en moet twintich iaer out welē of
het en is van gheēder werden **I**tē wiuē en mo-
ghen gheē tughenis draghen an laken die an-
den liue gaen **[** **E**t in ff de iudicij leghe q̄ nō
Item een paep moet antwoerden om drie sa-
ken an weerlic recht **D**at eerste van sijn leen
Dat ander of hi claghet voer waerlic recht en
hi daer weder beclaghet wert **[** **E**t in distincio-
ne tercia questione ij **Ca. Cui?** **I** **D**at derde
of hi in waerlike abht mit bolen menschen o-
berechtlike beuaen worde **H**ier op leyt meel-
ter epke :dat si noch van twee laken tughen
moghen dat is trouwen ende testamentē daer
sp selue bi geweest hebben dat moghen si wel
tughen al sijn sp maghe of gheen **O**ec tughet
een paep een kintz doep ende een wijf sijn ge-
boert of fet leuendich ghebozen wert **A**lso dz
men sijn stemme horen mach openbaer ouer
al die camer. so is dat erfnaem van sinen va-
der .of hi doot is voer der gheboerten . sterft
daer na dat kint dat eruet op sijn moeder **D**z
is te verstaen inden leenrecht mer in en erue of
in ander goet erue te welen en doet gheē noot
sijn stemme te hozē des het kēlic is dattet leuē
in hadde **[** **E**t in codice de postē quod certatū

nij

b liij

Alloe verre alst die voer doep ontfaghē heeft

Van onechten kinderen

M dat die kepler karol? die lude gerne dwinghen woude dat si echte wiue nemen soudē. Hier om sette hi dat eē vecht kint gheen erue boerē en soude. met meer swaerheidē daer op gheset. **W**ant doe hi die ouer lassen mitten neder lassen bedwonghen hadde. doe dwanc hi hier mede sijn soudēnie reu dpe hi beleende mitter lassen goet dat si echte wiue moesten nemen of hoer kinder en ontfanghē gheen leen. **O**ec hebben die leges eū canones si toe ghedruct dat een onecht kint echt werden mach. **T**en eerstē of hi hē toghede voer des keisers scaer. **T**en anderen of die vader die moeste echt name. **A**ls in codice de nālib? lege liberū rū quis. **T**e derden of die moeder. **N**z waer dich en waer. soe en mach hē die keiser te echt gheue sonst stridē mit des keisers scaer. mer si sullē min leēs heffē des daer echte kinder sijn.

Van goede te maken in liechten

Oe wie sijn goet gheuen wil die salt gheuen ter wile dattet sijn is. **W**ant wie sijn goet gheeft nae sijnre doot als hi des niet langher bruken en mach. die en gheeft sijn goet niet. mer sijnre eruen goet. **D**it vindestu in autentica de crpēte et semille pagp̄ho. hec nos

colacione tertia Item n̄gemāt en mach gheue
eñ houwen .also wie een goet gheuen wil die
sult v̄p ouer gheuen eñ nemēt weñ i l̄tucht
of eñ huer waer of het is vā gheenre werden
Rochtan segghen die leges dat een man sijn
erue wel gheue mach in testament sonder des
erfnaem wille des hi hem laet een derdendeel
sonder scult Dit v̄indestu in ant̄tica also voer
screuen is et in codice de in officioso testamēto

Hoe dat die rechters rechten sullen .:

Nemant diemen mitter hantichtigher
daet begr̄ipt die salmen voer dat ghe
recht brenghen ende hē te vounes setten ende
rechten Alsoe salmen oec een verwesen mā
Eñ die in des keplers achte mit name gheleit
sijn .ende die daet mit seuen mannen betuget
waer ¶ Item een hantachtich dat is die ver
sche daet diemen te hant beclaghet .die salme
te hant rechten .ende niet verborghen laten
Soe wie sijn l̄f of voet of hant lossēt dat hi
verbuert heuet die is rechteloes ¶ **E**ldigestis
de h̄is qui notantur itamia lege p̄mo p̄ā qui
artis ¶ **W**elc rechter doer haet of doer ghiften
anders recht dan van recht behoort ouer den
rechter so sal dat recht gaen het si aen rechtin
ghe ofte lossinghe ¶ **D**it staet in libro secū
do articulo xij p̄ā codice ¶ **E**nde dode sū

enē alsoe voerscreuē is die verlieset sijn selfs
siele **W**āt soe wie enen aldus doer hat of doer
ghiften doet die doot hem seluen **E**n so wie hē
seluē doot die is verlorē **A**lso in decretis xxix
causa q̄stione .v. ca. placuit staet **W**ant alsoe
die rechter rechtet ouer den mēsche .also rech-
tet god ouer dien rechter **S**o wie des nachtes
coren steelt hi verdiēt der galghē op datt et .iij
scellige waerdich si **S**teelt hijt des daghes het
gact hem an sijn hals **M**er wes eē wech vaer-
dich mā coren opten lāde mit sinē paerden etet
eū n̄z of en ouert die ghelde die scade na weer-
dē .eū die sijn daer mede quijt **E**t i speculo sax-
onis articulo xcix. **D**ā onrechte aēvange

Doe wie eē anders vee mit sinē vee in sijn
weyde drijft .eū des eersten morgens we-
der wt .hi bliuet sōder scade des hi dat vee n̄z
en verlake .of wie eē mās ripe coren lopet of
also dat hy meent dat sijn si of sijn herē daer
hy mede dient hy bliuet sonder ghebreck des
hy niet of en voere vanden lande **E**nde oeck
volcomen si an sijn recht **D**usdanighe indrijf-
te hept ene waen diemen niet lichtelijck en ge-
louet **H**er **E**pke seyt ghelijckemen enen paep
niet en ghelouet die mit enen vreemden iue-
del ijcken wine in woent hoe wel dat hy seyt
dz hy mit haer n̄z en mildoet **E**t extra de coha

bitacione clericorū et mulierū **Cap** si quis piā
So wie hoer goede recht mit dieften of mit ro
uen verwocht hebben · eñ worden si daer na
mit dieften of mit rouē betuucht · die en mogē
hē mit horen eet niet meer ōtsculdighē · mer sy
sullen van drien hebben die coer · dat hant iser
te draghen · of een wellende ketel sijn hant in
te steken totten ellenboghe toe **O**f mit enen
camp hem te verweren **I**n speculo saxois
Capitulo xxxiij

Dan papen ende ioden recht

Apen eñ ioden die haer orzhept ghenietē
willen · die en sullen wt haer reghel niet
gaen **G**aen si daer wt · mē rechtse ghelijc enē
anderen mensche **W**ant also die papen vrede
gheboden is vanden paus · also is den ioden
vrede gheboden vanden kepler **W**ant sy
wonen onder des keplers tribuēt also god die
ioden ghestroeit heeft in allen epnden der we
relt om ghetughenisse van horen ouden sou
den **I**nden eersten en sullen si gheen teuerne
op houden · noch daer in gaen **T**en āderen
mael so en sullen si niet draghen clederen die
bellaghen of die ghestrüpt sijn **T**en derde
mael · so en sullen si sweerde noch wapen dra
ghen **T**en vierden so sullen si mitten leken
kerstenen niet dobbelen of onnutte boeff

werck doen **T**en vyften en sullen si gheē waer
lic pacht bueren **T**en seften en sellen si onghe
tepkent niet gaen · die papē sellen bescozē we
sen · en sullen alsulc tepken hebben als hem be
scheiden is **T**en seunden en sullen die papen
ghene ozeēde iuechdelike wiuen in hare huse
hebben noch met hem wonen **I**tem die iode
verbietmen noch tiender leg stucken **I**nden
eersten verbietmen hē dat si ingemant predikē
en sullen tot hore onghelouen **T**en anderen
of hi enen anderen ghedopedē iode bescaemde
mit werpen · spuwen · of scempelijc aen greep ·
Ten derden of hi een kerstē vrouwe bellaept
welc hi doet van desen men sal hem bernen **T**
Ten vierden en sullen si kersten knechten of
maechden in haren huse hebbē · heeft hi slaue
of verwozichte luden of epgen kersten gecoft
men selse hem nemen ende gheuen hē voer elc
ken twalef scellinghen **H**ier voer mach hē
die rechter behouden of oze laten of hi wil
Dt extra de iudeis **C**apitulo pūti caplō tēpo
re qz capitulo multozū **T**en vyften mael en
sal gheen iode tughenisse gheuen ouer enen
kersten **T**en seften en sal gheen kerstē me
derijn ontfaen van enen iode noch sijn lerigē
nae volghen **T**en seunden en sellē si en goe
den vrydaghe wt haren huse niet gaen noch

doeren noch vepnster open houden **T**ē ach stē
so en sellen si mit xpm niet eten. dat is mitten
kersten. noch kersten mittē iode. mer mittē hep
den moeten die kersten wel eten **D**at neghēde
is. dat gheen kersten op enighe iode testament
noch ghīt besetten en mach in sijn lest dat sie
dichept hebben sal **T**en leste u loe moeten
alle ioden ketteren ende hepden alle keplerli
ke leen ontberen. eū si en moghen oec hare wi
ue niet lētrochten **M**er slaet een kersten eni
ghe iode doot. of een iode een kersten mē rich
tet bepde ghelijc **W**ant si hebben des keplers
vrede ghebroken **D**ese vrede verwerf hem
iosephus aen den kepler. vespasiaē doe hy ty
tus sinen loon ghesont makede vander gich
ten **E**t extra de iudicijs cap. quia sup hys et
capitulo nulli ut habet **C**odice de iudeis et ce
licole lege nullus **E**nde voert alle ghewelt dz
hem gheschiet salmen hem rechtē ghelijck enē
kersten

Van dienst knechten.

Gest een man een loen of een knecht die
hi comenscap beueelt of tauerne te hou
den. ende of hi hem oec sijn ghesel beuelet wes
si dan daer doen dat moet die here of die oudis
houden ende daer voer antwoerden **E**t
in institutis libro quarto qui cū eo qui aliena
ptate negociū gestū eē dicit pabolo exercitoria

Want verweruen si nutscap dat willen si ge
nieten. hier om moeten si dat ander wachtēde
sijn **J**a of een knecht gheuāghē worde in sijns
heren dienst. hoe hoghe waer hē sijn heer scul
dich te lossen **S**ommighe legghen nae dien
dats die here vermochte **H**eer epke leit neen
dat waer onrecht. want so worden die orpe
knechtē op haers herē goet gescladt **S**o mocht
men also lief enen orien knecht vanghen als
sijn heer **H**ier om so sullen die here lossen na
sijn knechts goet en na sijn herē goet **W**at
orzpheit gaet bouen alle goet **W**at helpet den
onorzpen sijn goet als hi des niet ghebrukē en
mach **D**e in digestis de regulis iuris. lege li
bertas **I**tem gheen man en is sculdich voer
sijn knecht te antwoerden vorder dan sijn loē
datmen hē sculdich is hi en worde borch **B**er
drift die here sijn knecht hē sal hem vol loen
gheuen. mer ontgaet die knecht sinen here mit
wille hē sal sijn here alsoe veel penninghē ge
uen als hē verdient soude hebben. ende heeft
hi wat vā sijn loon ontfaē dat sal hi trouout
weder gheuen **M**er neemt die knecht een echt
wif. of is hē māberscap an bestouen van enē
kande men gheeft hem sijn loon na sijn tijt
En wes die here sijn knecht hiet doē des is hē
so sculdich of hiet selue dede **D**e i digestis libro

nono rubrica de noxialibus actionibus lege. ij

Hoemē lijf en goet beide verwerckē mach

De wie sijn lijf verbuert sijn erfenamen
nemen sijn goet en sijn erue. Sonder die
iaer en dach in des keplers echte geleit sijn **T**e
anderen so wie onghelouich wert of kettere.
want heiden noch ioden en eruē op gheē kerl-
ten mēschen **E**n so wie ketter is die is onghel-
louich. en onghelouich staen ghelijc heydē en
ioden **T**en derden die hē seluē vāden liue doē
Hier sijn buten bplinnighē lude. en kinder bi-
nen haren iaren. en of hē een mēsche in pinen
in sijnre siecten ontghinghe **D**ie ander en sal
men op gheen kerchof grauen noch niet voer-
bidden | **E**t in decretis xxiij cā ca. libro tu dix-
isti **M**er heuet hi een anders goet onder. des en
mach hy niet verwercken **O**eck staen hier bu-
ten die kinden die onghedoopt bliuen binnen
der vrouwen kint bedde. die nemen erue ende
gheuen also verre als leuen op aerden ontkā-
ghen hebben en opēbaer ghelupt scrciē mach
men des volcomē horen als recht is. die leges
settē die vrouwē crachters. en die si mit cracht
ōtkuert die verbuere lijf en goet en hi en mach
haer oec niet te echte nemē **E**t i codice de rap-
torib? viginū. lege unica i fine **E**t i autētica ru-
brica de rectorib? muliez pag. pmo collacioē

xij

En haer mede hulpers sal mē othoefeldē **H**oert
alle ander ondadighe lude ofte dieuē die haer
lijf verwercken die erfnaem neemt dat goet
En niet die rechter **H**er epke leit dit is eē nut
artikel in des keplers rechtē. wāt mochten die
rechters dat goet hebben wāneer die mā ghe-
recht waer **O**ch hoe loudet sōrijt ghestelt wer-
den op dat hē dat goet werden mochte. voer
waer dat sijn crōmers eū niet rechters

Hoe een man dat vonnisse vten sal

Onstantin? die ierste kersten kepler sepe
O du rechters wes gherechtich in dz
gherechte goods **W**ant god set in dier tijt eē
stadich gerecht ouer dg. wāt du ouer enē āder
rechtes **E**t codice de iudicijis lege rē nō nouā
Du rechter du selte di bewarē voer vierstuckē
Doet gheen onrecht doer vzychten. doer haet
doer lieft. noch doer gaue **D**ie rechter en sal
oec gheen npeu recht op rīslē tegē bescreuē kei-
ser recht **O**ec en sal hi gheē oerdel wpsen. mer
hi salt enen anderen vragen **O** du oerdel vin-
der. en wil di seluer niet betrouwen snelle oer-
del te vindē. alku dat bescreuē n̄z wel en weet
sie ouer lijflie ofte goet. ondsloeket andē vroe-
dē. eū vtet dijn oerdel met skaden **E**n wāneer
du des vroet bilke so en maect gheē sāger ver-
bept **W**āt d̄ misual of coemt. wāt langhe ver-

treck luket menighen traen **E**n wert gemaent
bedroggen bi dñn vertrec voer gode sulstu dē
scade rechten. wāt die bose werdē vlost mit lā
ghe vtrec. en mit ghiftē maectmē plaetse voer
dē rechter an die side d̄ ogherechticheit **S**o wie
onder vōnisse staet ouer tjt wert hi vsumich
an sijn recht mit onlücke dat hi niet te tpdē en
quā d̄ dattet hē mit ghiftē ond̄ valscheit wert
en had hi recht tot sijn goet daer hi ond̄ recht
d̄ stot en vsumich wert voer god salt die ver-
del vñd̄ ghelden. en alle die gheen die daer toe
reidē datmē vsonnisse niet en vte doemen des
vzoet was of hjt ouer ghesette tjt onder hielt
Oec en sal die rechter gheē verdel scelden van
sulcken boete en brokē als mē hē toe wiset sal
hi te vreden sijn. wāt hē behoert wylhept toe
It i institutis i p̄hemio paḡpho sūmo **E**t i au-
tētica de iudicib? paḡ. p̄mo collacione prima
En alle die gheen poertter noch inwoner en is
die salmen ouertogen recht doē. dit is alsoemē
die inwoners rechtet op xiiij nacht so salmen
die buten laten vōnissē op dwers nacht

Van dieuen en hoemēt vā rouē rechten sal

En rechter en is n̄z barmhertich die enē
bolen verlost. en laet hē leuen. en dz h̄
dan boler wert **E**nde doet meerre quaet om dz
sijn boelhept ogherecht bleef **I**c dode enē bolē

xiiij

c i

eñ bedwinghe menighen mit sinen pinē **E**n ic
ontferme mi ouer den ghenen die hi ontsulde
like moerde of rouede of cracht dede **D**ie
lerers leggē du soudeste vergheue op dat god
di vergeue **D**it gloet men aldus du selste ver
gheuen doer god dat an di mischiet . mer niet
dat an gode mischiet **W**āt wanneer du recht
rechtes so wort goods toren ghelest . eñ god en
rechtet vā dier mildaet nz meer **E**n wāneer du
nz en rechtes so wort hi toernich . bistu eē rechē
of is di vōnisse beuolē . so verneē dat hier ghe
screuen staet **M**en sal den dief hāgen . eñ gods
weghē eñ straten gheweldelike vzi houden . eñ
du en sulste di den ouerdadighen niet of biddē
copē of nemen laten **D**it vindestu bescreuen
in decretis **I**nt iij ca . indē xxiijste vrage **D** staet
Iustū ē in digestis libro pmo **I**n codice de offi
cio p̄lidis lege obseruādū **I**tē mē sal die dief
ten aen sien in iij . manieren . waer si gheschiet
is bi nacht of bi daghe in godshusē of daer bu
ten eñ die grootheit **D** dieften . eñ des diefs iare
wes benedē drie scellighe is dat sal mē rechten
te huut eñ te haer eñ dat in gods huse gheschiet
dats tweuout . bouē alle sulstu aensien oft hē
noot dede . eñ oft hēt meer gheplegē heeft **M**er
steelt hi des gheen noot en dede ende heeft sijn
iaren . eñ meer ghepleghen du sulstē rechtē **I**tē

ellick scellinghe es anderhalf conincx tornops
en xlvij scellingē sijn een merc siluers **W**elc
rechter enē ondadighē niet en recht die is sijn
re boelheit mede sculdich **E**nde voert alle die
boelheit die hi d̄ na vdzijft die comt op dē rech
ter verlosset hi enē bolen andwerue **S**o eu sal
mē sijn reht n̄ meer verluken **N**och opemāt
is sculdich voer hē te recht te staen op datmen
des mit recht op hē voltonen mach **V**erlost hi
noch enē om pēningen of om gauē die rechter
sal met recht liden allent dat die misdadighē
gheleden soude hebben **D**it vindestu in codice

Handen roueren

So wie enen roeuer goet of iaghet dat
hi in een ander prouinci gheroeft heeft
die sal den derd en pēning hebben vandē ghe
roefdē goede **E**n die rechter die twee deel also
verre als daer opemāt op en volge **M**er vol
get pemāt na op dz goet die mā heeft sijn goet
weder mit recht want die rechter en heeft an
gheen gheroeft goet niet die dief of die rouer
en si eerst gherecht ant lijf mer heeft h̄jt ghe
roeft inden seluen recht en wertet den roeuer
weder of gheiaghet men gheuet hem weder
dief sijn was **I**tem wie wat op een marcke co
pet die sal dat ghelt ter stont bereyden of die
rechter salt gheuen

Van vee en vā beestē

xliij

c. 6

Gheen man en mach sijn lijf verwerken
an een vee en beest. hier is weder **W**ant G
is ghescreuen **S**o wie een vee steelt die ver
werket sijn lijf **D**it glolet men aldus **S**oe
wie een vee steelt die brueket niet teghen dat
vee. mer teghen den ghenē diet sijn is **S**i quis
aperuit cisternā & foderit et nō cooperuerit eā
ceciditqz bos & asinus in eā dñs cisterne reddit p
ciā iumētōrū qđ at mortuū fuerit ipi? erit. ut
hēc infra in ca. vāden rechten die god gheset
heeft **E**n loe wie dē mēsche brueket die sal mit
ter menschept beteren **W**ant god heuet dē mē
sche bouen alle beesten gheset **D**t supra libro
ij articulo l. et infra iulcā nis. nāle et in instru
tis de rerū diuisione pagpho serie **M**er laet
hijt om haet hi sal den rechter wedden. en sijn
weddeghelt gheue dē ghene diet vee sijn was

Dan echtschap te houden

Doe wie een wijf neemt onwetede die hi
metten recht niet hebben en mach. ende
werden si daer na ghesceidē mit des herē recht
en bliuen daer kinder of ten scaet den kinderē
aen haer recht niet die voer der scheidingshe oē
fanghen sijn ende ghebozen. mer sijn si ouer
horich loe dat si niet en scheiden. dan voert
en wintli gheen echte kinder **I**tem in vier ma
nieren loe machmen een ghetroude wijf nemē

die een moetmen nae alle recht behouden die
ander moghen scheiden of si willen **D**ie der
de en moghen mit recht niet te samē bliuē **D**ie
dierde en moeten malcander niet hebben **I**tē
die eerste sijn luden die wettelic te samen comē
almen van recht sal die en machmē vā recht
niet scyden **D**ie ander diemen scheidet of een
van beiden wil · dit is drierlep wijs **T**en eers
ten of een tot echte ghedwonghen worde **T**ē
anderen of een inder echtē onghelouich worde
Also inder scheidunghe der kersten · en der hey
den wel gheschiet dat sommighe kersten wel
ouergaen en werden heyden · oeck werden hei
den dicke kersten **T**en derden of een bedzoghē
worde inder personen · also datmen hē een lo
uede ende brocht hem des auonts eē ander die
hi trouwede **A**lloe iacob den heilighē patri
arch gheschiede van laban sinen oem **A**lso in
genelis bescreuen staet · dese mogē scidē **T**en
eersten dat sijn openbaer maken sond mer hi
malcanderē te comē **M**er wert iemāt bedzoghē
ofte totter echter ghedwonghen en comē sp
nae willich bi malcanderen si moeten ewich
te samen bliuen **D**ie derde en mogē n̄ te samē
bliuē drierlap wijs **T**ē eersten die gheen diet
benomē wert · also dat hi echtes recht n̄ doē
en mochte **T**ē anderē of eē man betouert wor

de en si dat ghedaen hadde of doen doen **T**en
derden of een onwetende en onghelouich wijf
nae **O**f man naem dese seiden ganselic beide
echte en bedde en si mogen he veranderen of si
willen **A**nder sijnre die seide dz bed en nz die
echte **T**en eersten of een wijf vri onwetide eis
ands epghē mā nae **T**en anderen of en oncupl
heit openbaer sijn echte brake **A**lso dat en mā
en and tot sinen wijf in haelde of openbaer by
late des ghelijc of sijn wijf opēbaer ouer treet
Te derden of en des ands doot raide **T**e vier
den of en wt gelet wort vā lalariē dese mach
men seiden mer hare gheē en sal he veraderē
also langhe als si beide leuē **A**tem ander sijn
re die licht wel bleuen mer si en moetē malca
der niet hebben als inden leuenden lede mal
canders maghe of swaghers sijn en die rechte
gheuaders sijn inden doepen of die hoer echte
of reinicheit mit rechte verloeft hebben **[** Dit
vindestu in xxvijste distinctie in canone inder
eerster questū p̄ma ca. xij **]** Hier op soe legghen
die canones die aldus een wijf onwetende ne
met die kinder bliuen doch echte al worden
die ouders ghescheiden want si werden van
echte lude ghewonnen **[** Et extra qui filij sunt
legittimi capitulo hoc **]** **A**tem hier heeft ke
ser haerlo een and goet artikel bi gheset **S**o

wie sijn echte wijf doot gheslaghen ende ghes-
doot heeft die en mach gheen wijf daer nae tot
echt nemen. en naemt hi daer een wijf dpe kin-
der die hi bi haer wonne sijn echtloes en rech-
teloos. Item enich man die hem keerde van
sinen wiue die hi nae recht wel houden mach
om dz hile hatende wert. En wint hi kinder bi
enen anderen wiue die hi sijn goet gheuē wil
ende heeft hi enen soen bi sinen voersten wiue
die gaue en helpt niet die hi den nae kinderen
gaf. die vorste soon sal dubbel goet hebben vā
sijns vaders erfnisse. en dat vorste wijf rentē
bi te leuene. | **Et in deutronomio ca. vicelimo**

**Wat verdel men niet weer roepen
en mach**

Der verdelen sijn diemen voer dē rijk nē
scheiden en mach. Oeck en sal men se bu-
ten den bilsdom marcke of grauescap niet soe-
ken. In den eersten der stedē willecuer. mer die
sal also redelic wesen en also open sijn mitter
ganster meenhept ouer gheromen dat si nge-
mant en bedrieghen. ende oeck die kepler niet
teghen en dzaghe. Dat ander is die onder
enen waterdijck sitten die moghen mitter meē-
hept die daer in horen. ende by consent des
rechters willecuren. maken die dghen te makē
ende te houden daer sp hem mede dwinghen

totter meenre nutheit op dat die een die ander
niet en verderue. **D**at derde dat is moerlant
Dit sette die heplighe kepler iustiniaen om dz
hem dese neder lassen lande onbekent waren
mer waer die willecueren alsoe hoghe opten
dijck dat een man al sijn goet si mede verlore
dz ontf den dijck ghelegghen waer. **S**ijn leigoet
en vliest hi nz. wāt leen is soudie si ridder scap
Dt in decretis questione p̄ma ca. **I**us militare
Ende die here verloer sijn eghendom en des
rijcx dienst mitten leen dat en mach niet sijn
Mer hi verlore alle ander erue dat onder die
dijck ghelegghen waer. het en benaē hem wet-
telike noot dat hi tot dien dijck niet comen en
conde. **E**nde soe wie een dijck mit wille doer
steect die salmen daer op'palen of branden. **E**n
alle die ghene die daer toe raden ewelic ver-
driuen wt dier graefscap bisdom of march. **I**tē
soe wat eerde dat water een aen werpt of veē
dat hē aen drijft dat is sijn. of driuet hem of
hi heuet die scade. **D**t ff de acquirendo iterum
domino lege de ea paḡpho p̄terea. **M**er wes
goet dat hem ontdrijft mitter aerden dat ne-
me hi of **T**en vierdē en salmē gheē oerdel scel-
dē of wēt roepē dat een aē sijn lijf gaet. alsoe
verre als vj mānē dat bescheidē bidē rechter
mit enen waren oerdel. ende dattet lude sijn

die oerdel vinden können **A**lle vriheidē ende
preuilegien die den luden ghegeuen wert dpe
vergaet mitten luden **[** **U**t sē de regulis iuris
lege beracius **]** **M**er wes den landen of steden
ghegeuen wert dat duert ewich. ten waer sa-
ke dat daer iaertal an ghelet waer **[** **U**t xvi cā
questioē capitulo huic ē **U**t codice xxij questioē
prima capitulo huic est **]** **A**tem oec en mach
gheē mā eē oerdel beroepē dat hi ouer enen ā-
deren voer recht ghewiset heeft al heeft hēt al
onrechtich ghewiset **[** **U**t supra inden steynen
cloet libro pmo articulo vi **]** **D**es ghelijc sal
men staende houden alle soenen diemē besoēt
heeft **E**nde alle verueede diemen doet sy
comen van recht of van onrecht **O**eck sal mē
kennen om een gherechte weer van een besit-
te eens goedes **E**nde om twidzacht van woer-
de die voer gherecht gheschien **D**it sal men
uten sonder vorst der wplen dat dat gherecht
in gedachten heeft **E**n eer die vercalc sijn laet
daer onder strop **S**ich of die kenninghe ghe-
vorst wert **E**n gheuiel daer versumenisse in
bi liefst bi haet of bi verghetenisse ouermits lā
ghe vertreck dat sal haer siel beclaghen inder
ewicheit. eū voer god sallent die rechters rech-
ten **W**ant dat donnis is goods

Wan ander lude lant te eren

xviij

Wie wetende eens anders lant eret die o-
lielet sijn arbept ende sijn cost. mer heeft
hi ontwetende ghedaē hi behout sijn arbeit en
sijn laet **E**n soe wie wetende laept of eert lāt
dat hem mit recht ontdeilt is. en hē vrede daer
of gheboden si het gaet hē an sijn lijf **E**n dzyft
een man sijn beesten mit wille op eens anders
gras of cozen hi sal mit recht den scade ghel-
den mit drie scellinghen ende nochtan dē rech-
ter boeten gheuen **M**er ist onwetende hi ghel-
de den scade bi sijn buerghenoten **W**ant wes
scade gheschiet is mit willen die hindert meer
dan onbetenne | **D**t ff de regul iuris lege nō
videtur | **I**tem soe wie sijn coeren buten staē
laet ouertijt daer ombebreet oft ombehept is
die derf ouer gheē scade claghē **A**l wertet hem
of ghegheten of ghetreden **W**ant een pghelyc
sal sijn selfs hinder scutten | **D**t in digestis re-
gulis iuris nō videtur | **D**its lamberti int
neder sallen lant **E**tem soe wes een man
time rt op eē erue dz hi in pacht heeft dz mach
hi ende sijn erfghenaem wel of breken **W**an-
neer sijn pacht wt is **M**er wes hi heeft gheti-
mert of ghepoot van des lant heren hout dz
blijft daer op. mer ist ghepoot van sijn sel-
ues hout ende wils dpe lant here niet lossen
hi houde dat of knpes hoghe vander aerden

mer dat timmer ende messen sal men ghelden
bi den buer noten **I**tem dit is te weten van
opgaende wilghen. mer poot willghen sal men
dat haer of houwen en niet dat selue hout wt
dien op vter aerden staen die sal men ghelden
of ophouden als bescreuen rechten segghē **E**n
dit is die ghewoent int sicht van vtrecht **D**it
bindestu in istitutis de rerū diuisione pag̃pho
cū in suo **I**tem waer dat enich man vā een
erk rumede en daer op knoot willighen staen
de hadde die moesten te minste drie iaer out we
sen of hi moeste laten staen ongheknot **T**en
waer dat hile seluer ghepoot had **I**tem soe
wie wegghen maect mit linen waghē of mit
linen beesten of vee ouer een ghewonnen lant
die waghē sal gheuen van elc radt een pen
ninc. nochtan sellen si den scade ghelden of si
cozen op staet **H**ier mach die lantsaet wel voer
panden. weren si dat pant weder recht. men
besette mitten gherecht **d**an sellen si beteren dz
ghericht mit drie scellinghe. ende sellen doch
pant's recht doen **I**tem elc scelling is anderhalf
conincs tornois ende twalef penninghen ma
ken enen scelling. hier op gheest elc radt eē pē
ninc. ende elc vee ofte beeste enen halue pēninc
Dt in speculo saxonū ca. xciij **D**ā die slic goet
xciij

En mā die sijn lēf verwerct mit dieftē
ten en vintmē dieftlic goet of roef goet
onder hē dat sal die rechter houden iaer ende
dach coemt daer binnen niemāt so is dat goet
des rechters. wāt gheē mā en mach des andis
goet verwerken. Mer vintmē onder enen mā
dieftlic goet dat hi ghecoft heeft op eenre vrier
marct en hi en weet tegen wiē of sinē weert te
wilen die dat kenlic is. so heeft die copen sijn
penningen verloren also verre als die ghene
die hē des goets onderwint opten heilighē sel
ue houden derf dat dat selue goet hē of ghero
uet of ghestolen si. mer mach die ghene diet o
der heeft nomen enen mā vā wien hnt cofte en
sinen weert. so is naerre dat goet te houden
dan diet ghestolen is

Wat lude inden recht niet sitten en sullen.
Oheen man en bewinde hem inden recht
te sitten en donnisse te vinden hi en wil
hem seluen verdomē. hi en hebbe dese vier pū
ten in hem seluen. Ten eersten dat hi hem rech
tes verstaet. Ten anderen dat hy hem seluen
rechtuaerdich kenne op dat hy mitter ghe
richeit hem seluen niet en bedrieghe. **W**anc
dat recht is heilich ende barmhartiger dan wi
sijn. Ten derden loe sal hy ghelyc horen op
bejde siden ende lijke rechten. reden om reden

Ten vierden dat hi in sijn toren niet en verdel
[Et in decretis xi questione ij ca. pra. In di-
gestis de officio presidis lege obseruandum]
Haer sinnen sullen ledich wesen van wercke
en gheleert in wijsheiden. Alsoe ecclesiasticus
scrift ende leit. Ghi rechters welet aendachtich
des heren verdel. want alsoe selt ouer dy sijn
Wijn wast ghisteren. ende dyn ist huden. be-
scriue wijsheit inden tijde des ledicheit op dat
tu daer mede veruult werdes. Die die ploech
hout die driuet die ossen mitter garden. ende
hi wandert in haren wercken. ende sijn ver-
tellen is inder stief kinderen. ende sijn waken
is inder coepen ballen. Die daer pictuert ende
groueert menighe tepkene. sine neerscheit is
menichuoudicheit der pictuer. hi sal sijn herte
gheuen in ghelikenisse der picturen ende wa-
kende. soe voldoet hi sijn werck. Aldus is oec
die pter smit sitten neuen dat aenbeelt merckē
de dat werck vanden pter. die hetten vanden
diere verbarnt sijn vleis ende hi arbeit inder
hetten vanden fornacen dat gheluyt vanden
hameren sullen sijn oze vernieuwen. Aldus als
die pottemaker is sittende in sinen wercke mit
sinen voeten keert hyt wpel ende al sijn naer
scheit is in sijn werck. Aldus soe is oec elck
timmermā die meester is in sijn werck en elck

hoept in sinen handen en elc is wijs in sijn am-
bocht **S**onder dese en slichmen een stad niet
mer si en sullen niet sittē in eens rechters stoel
Want si en moghen die ordinancie des vōnif-
le niet verstaen wāt haer wylheit leyt in haer
ambocht ende haer dencken op haer werc vīt
men dese sitten in eens rechters stoel dat sal
haer siel beclaghē dan inden alren hoechste
Dit vindestu in ecclesiastico inden xxxviiijsten
capittel **¶** Hoert alle die ghene die rechteloes
sijn die en sullen inden recht niet sitten noch
dōnnes ouer niemant wpsen ende alle die in
onechte ghebozen sijn **[** Et in codice de pos-
tulande iudicem **]** **¶** Item die rechters ende
scopen sullen verstandel sijn ende gheleert sijn
haer arbept sal duechlaem inden recht wesen
Ende wanneer si rechten sullen onder des cō-
ban dat is ouer eens mans lijf so sullen si die
gerdele oten mit bloeten hoefden tot een tep-
ken dat hi nae gods beelde ghescapen is ende
dat hi gheen recht mit onrecht en ouerdecke
Item si sullen bloete handen hebben tot enen
teiken dat hi daer gheen gaue of en heeft ende
dz hi die daet n̄z ghedaen en heeft **¶** Want het
waer grote onrecht dat een dief den anderen
wer oerdelen soude **¶** Item hy sal die hopke
op sijn scouderen slaen alsoe dat hy om liefste

noch om hate en wise **W**ant alsoe die hophe
bedect des mans lijf. alsoe bedect die liefte die
gherechtigheit

Van ghetughe

Jensl mānen des rīcs · rechtērs en scoll
ten die den rīke hulde beswozen hebbē
die moghen voer den rīck wel oerdel vinden
en tuuch draghē sonder op enē scpen vā orīē
alst hē aen sijn lijf leit of gaet nochtan en sal
niemant tughenisse draghen hi en wert daer
toe gheboden. oec sal hi eerst swerē dz hi recht
tughe **A**ls staet in codice de testib? lege
iuris iurandi in questione ix ca **A**tem waert
dat pemant ghetuuch doē woude des nachts
so salmen drie lichten ontfleken anders en wa
re die ghetughenisse van gheenre waerde **I**a
of die tughe wt waren salmenle dan te tughē
dwinghen **I**c segghe neen inden lantrecht en
salmen niemant te tughe dwinghen die bin
nen den recht niet en sijn teu si dat bepde die
pertien een epschede sijn. en mens butē hē niet
verliken en mach · anders sellen die omesatē
tughe draghē om die rechte weer · ende om sa
ken die onder tuuch staen en so wie in onrecht
valt die ghelde die cost **A**ls staet in xiiij qstioē
ij. ca. cū quali hereticus **B**eter is dat ghe
tughe van drie bezue mannen dan vā hondt
bole. men sal daer tughen eerbaerhept an siē

eñ niet haer manlicheit [**U**t extra de testib? ca
pitulo iij viam Die leges eñ canones legghen
Dat die naeste maghe wel tughe dragē mach
vierlep wijs Ten eersten in spnre goeboorten
eñ doopfel Ten anderen in sijnre echtē Tē der
den in sijn testamēt [**U**t in digestis lege de tel
tamentis ij testamento] Ten vierden moghen
si tughē gods recht eñ anders niet. si hi sijn sa
ken mede voltonen mochte: voert sellen gheli
ke man tughen sond kempē eñ keuits kindē
dat sijn ouerwonnen bastaerden. dieue roeuer
lotte veroude luden. ouerhorighe lude. mene
dighe eñ putier toeuenaer vallschers wzogers
of die enige deser saken of ghecoft heeft of ver
loent **O**ec al die haer stief dochter suster stief
moed of swagher bellaept die sijn alle rechte
loes **U**t i decretis ca. vi **W**ā burch recht.

MEn en sal gheē borch wed op timmeren
die om ghewelt neder gheworpen is bu
ten des rijcs oerlof **O**ec en salmen gheē merct
legghen op eenre milen nae een ander merct
Men sal oec gheē nieu borch maken noch doz
pe vesten buten des rijcx oerlof. dan mē mach
wel vesten eñ grauē alsoe diep allmen met eē
spade op setten mach sond schemel op te staen
eñ met selen iij teghel steen dicke. eñ iij stegghē
ren hoech. ende bewercken sijn hof mit tūnen

eū met stakē also hoech als hi op repken mach
sittende op enē ors **T**innē noch borch waer en
sal hi daer aen wercken mer waert een burch
of ghebroken met ghewelt eū mit ongherechte
of is hi met onluche vergaen of verbrant die
machmen weder op maken sonder oerlot des
rijcs **D**t sup libro scdo articulo xxi. et in diges
tis de regulis iuris lege domū

Hoe een rechter swern sal

Oe wie tot rechters ghecorē werden eū
in een rechters stoel gaen sitten die sullē
aldus sweren **I**c swere biden almachtighen
god. ende bi sinen een ghebozen soen onse here
ihū xpū eū bi maria sijnre moeder **E**n biden
heplighen ewāgelium die ic in minen hāt heb
be eū biden engelen michael ende gabriel dat
ic sal houden een rechtuaerdich dienst. soe mij
dat van des heren ghenaden beuolen is **E**n ic
swere oec dat ic dit ambocht otfae sondē gane
of ngdinghen eū dat ic voer staen sal des rijcs
recht des en sal ic n̄ laten ō lief om haet noch
om ghiften **I**c sweer dat ic ngemāt wt dē rech
ten weghē sturen en sal **I**c sweer dat ic in allē
rechtē ghelīc sijn sal ende alle broken ghelīck
vorderen sal **I**c sweer dz ic alle rechtē in recht
houdē sal. eū sal den onrechten haer bescreuen
pijn toe voeghen eū ist dat ic dit breeck so gae

voer mi dat ewighe ghericht met iudas liden
Oec so moet mi toe comē iorhys siecte en ouer
mi sal gaē dat waerlike oerdel dat teghen al-
le valsche gherechters gheset is. **I**a of hi aldus
niet en swoer. **H**ier op legghen karolus ende
meester epke. al en sweert hi voer die mensche-
ept niet. soe heuet hi doch voer god aldus ghe-
swozen. **W**ant desen eet behoert tot eens rech-
ters stoel. hi si ozagher der vonnisse ofte w-
ser. **D**it staet in autentica. **E**t iusiurandū qd
prestatur ab hys collacione ij. **A**tē dit is oeck
een eet een man sijn leen here. ende een monic
sijnre oerden. hi sweer of sweert niet. **M**er vo-
re god so heuet hi gheswozē. **V**oert so en mach
nemat een recht voerē noch scout noch rech-
ter welen hi en si een ozp man en echt ghebo-
ren en ghegoet inden seluē lande. die vzeemde
bode sal hebben ten mintsten drie hoeue lants
ofte meer.

Van vanckenissen ende van loften

Wanneer een man in openbaer oeten in
vanckenissen coemt welc eetstat hi ierst
sweert die is hi sculdich te houdē. **S**wert hū
daer na meer eetstadt om vzeelen om anxe vā
sijn lijf dier wilen hi in vanckenisse is hi en is
niet sculdich te houden. **O**f sweert hū meer
in te brengen dan hi vermach of grote ghiften

te gheue **W**anneer hi dach heuet mach hi des
niet volbrengen hi en is niet trouweloos des
hi in coemt ende hout sinen dach **M**er settet hi
borghen voer sijn trouwe ende voer sijn waer
ghelt en blijft die vāghen mā trouweloos die
borghen ghelden sijn waer ghelt en hi is quijt
Mer steruet die gheuaē man binnen sine dach
die burghe is quijt mach hi volcomen mit sijn
derden dat die man doot si **M**er soe wie voert
gherecht louet voer ghelt en voer eens mans
lijf die beclaghēt is sterkt die beclaghede man
binnen sijn tijt die burghe sullen den dodē mā
voert gherechte brengen ende wesen quijt
mer heuet die burghe gheloest voert ghelt dz
sal hi ghelden of hi blijft trouweloos of hi be
wisse sijn doot **A**ls voerscreuen is des ghelijcs
ist van een wee **W**ie daer burghe voer is in te
brengen sterkt dat wee die burghen bringhē
wes hi daer of heeft **M**er soe wie den anderē
bezwert of in laste bringhet van brueken of
van sculden ende onsculdiget hem die bespro
ken man mitten recht die aenspraker sal ghel
dē alle cost ende onghelt die die beclachde mā
daer bi gheleden heeft.

Van alre lep rechten

Ert gemant burge voer eens mans lijf
wert die man verwouē die burge ver

xxij

d ij

liest sijn weerghelt ende diet sijn lijf ten si dat
die claghe op sijn lijf gheganghen is. sterft die
man men brenghen hem doot. So wie eē vze
debreker of roeuer of moerft of die vzedeloes
ghelept is veruolghet mit gherechte. slaet hij
hem doot inder vluchten hi bliues sonder sca
de. **A**tem een man die een dijck doer graeft b
landes noot an leyt die salmē opten dijck pa
len. en alle die daer toe raden die salmen ewe
lic opten lande verdziuen. Soe wie pant of bur
ghe bepde neemt die en mach op den burghe
niet claghen. hi en brenghen hem dat pant iers
te. **D**t codice de fideiussorib? lege ij. **O**p wie
een man claghen wil dien sal hi antwoerden
in dien seluen ban daer hi claghet. hi si ridder
paep ofte poerter. wtghenomen bannighe lu
de. rechteloes lude. of die in des keplers achte
ghelept sijn. dese en derfmen niet antwoerden
noch om gheen ghelt dat een man gheledē he
uet ende niet sweeren en woude om die clegn
heit des ghelts. om dat selue ghelt en salmen
hem niet weder antwoerden. **D**t sup libro ij.
articulo xliij. Soe wie den anderen beclaghet
om ghewelt die en mach hem ander daet ont
gheen moert beclaghen. **D**at vindestu inden
stepnē cloot indē āderen' boec inden xoden ar
tikel. Soe wie hem vzeemde haue onderwijnt

wert hi mit re cht daer wt ghewiset hi ghelt
boete ende daer sal gheen tuuch ouer wesen
hi en sal ierst sweren dat hi recht tughen sal .
Oeck en sal op emant tughen hi en si daer toe
gheladen **E**n so wie tot tughe gheladen wort
die sal sijn cost hebbē **D**t codice de testib⁹ lege
causa **M**en antwoert voer den kepler niet om
geestelijc goet noch voer dē paeus om weerlic
goet **D**it vindestu in autētica vt clerici ap^o p
prios epōs paclito p^oimos callacioē vi **S**oe
wie eē mā an spreekt om scult miz woerden hi
mach hē miz sinē eet o^otsculdigē **•** **B**ādē seluē

Hebben twee broeders eighen erue paert
of oer of epghe mānen die outste sal deg
len die iongheste kpefen **I**tem soe wie enen
man an spreekt om ghelt dat hi hem gheloeft
heeft oft sculdich is so sal hi die anspreker leg
ghen waer van hi hē sculdich is wāt hi mocht
hem mit woeker of mit oneerlic spul of ghe
wōnē hebben of in vanghenisse gheloeft **D**es
die beclaghede man niet legghen en mochte .
om eestat die hi ghedaen hadde **I**tem aen
lichte varende wiuen eū an ander luden amp
en machmen cracht doen ende lijf verwercken
diese ghebruuct teghen haren danc wāt si mo
ghen hem bekeren eū beteren **E**n die hem dā
cracht dede dz waer vrouwē cracht of ondaet

dat hebbē wi vā sinte efrē die ierst bōse was
en̄ belwaert mit sondē. En̄ si wart na een heyl
lich wijf offerende god onsen lieuen here een
salighe ziele

De senatoers van romen plāghen dē kei
ser te kpesen en̄ om dat die bewplē sterf
in heeruaert. en̄ dat heer dan sondē hoeft bleef
en̄ hē scepdē mostē als heerdelosen scape daer
groot last of quā hier o gaf kepler kaerlo die
grote den duptschen toe dat si ondē hē kpesen
mochtē dē kepler. o dat si den ryke meeste bg
stonden.

Van gheuonden goet

De wie in een gherecht alsoe veel eppen
goets heeft daermen gemant sijn oncost
mede betalen mach die en doruen gheen bor
ghe setten of mē op hē claghet. **A**lre weerggelt
is also veel kueren als gemāt ghebruket heeft
in dien ghericht daermē op hem claghet. **A**lle
scat diemen vint inder aerdē begrauen dieper
dan die ploech gaet die behoert dat rijck. **I**tem
die scat dat is ghelt dat van ouder neman
en kent. **A**ls in digestis de acqrendo rerū do
mino pag̃ thesaur? ē. **D**at is enighe scat die
men vint mit soeken of mitter nngromancpē.
Mer vint een man ghelt tsi gout of siluer en̄
wert dat openbaer ghekundighet inder herc.

ken daert wert gheuonden drie sonnēdaghen
en volghet daer nēmat op binnen een iaer en
dach so neemt die kercke een deel of goods ar
men en die vinder diet gheuonden heeft oec eē
derdendeel. ende die rechter oec een derdendeel

Van voerspraec

Die voerspraec mach hem wel doede late
op rechte saken mer wee den oerdel vin
der die hem doeden laten om een vōnis te vte
Wāt dat recht is also heilgch dat mēs ō gheen
ghelt copen noch vten en sal. **V**oerspraecke
mach pēghelgch wel wesen sonder epghen ludē
ontwyle kinder. papen. ioden. ende rechtelose
luden **E**nde gheen voerspraec en sal vā ee
saken niet nemē bouē hondert gulde ende die
en sal hi mit sine vader noch broeder niet dep
len. also en sal die ridder sijn butinghe nēmat
die den rechter wegghert voerspraec tewesen
die en sal men op ander tiden niet horen dā hi
mach weggheren op sijn maech of op sijn leen
heer of op een man die sijn vānt waer **B**id
den twee mannen tot enen mael om een voer
spraec soe mach die rechter setten wien hi wil
Ende claghen oec twe man tot enen mael die
rechter mach oec ierst horen wie hi wil. ten si
dat die een die ierste slaghe betugghen mach.
Allmē vint in digelstis de iudichs lege qui pōz
xxiij d iij

Die stamerende mā mach hem wel verhalen
en so wie gheen erue en heeft die mach burge
lettē voer boete des rechters of hile verbuert
Item of een voerspraec versprect in eēs andis
mās woerde die mā mach hē vhalē alsoe lāge
als hi an des voerspraecs woerde n̄ en gae.
En enighe voerspraec die hē impedē liet vāden
weder saken des gheens die h̄j voerspraeck
waer ofte op een ander tijt ouer ghinghe ende
hi des wederlaken woerde hieldē den iersten
te scaden die waer eerloes. Als in digestis de
p̄uaricatorib⁹ lege si h̄j. Itē wāneer een oer
del gheappelleert of beroepē is voer eē hoger
recht. so is dat ander recht daer of ontsleghen
en en sal dan daer niet meer toe doen dat ste
dicheit sal hebben inden recht. En wāneer dat
men appelleert voer een hogher recht. en wpe
vā hē bepde n̄ en coemt die mach vāden ande
ren vellich verwōnē wordē. en latē hē vellich
tephenē in s̄jus herē register. En die rechters
en sullen hem voert meer niet hoeren. Itē ghe
oerdel en machmen beroepē dat eē mā tegens
gaet in sakē die an den liue gaē. Sicut lex dicit
q̄ in criminalib⁹ nō p̄t fieri appellacio. Dit is
aldus te verstaen. Soe wāneer men wilēt die
mā heeft ghewelt gedaē of hi heeft ouer besit
tinge coern vandē lande ghebuert men selt hē

rechten aen sijn lijf . dit en machmen niet be-
roepē **A**tē wāneer mē een oerdel beroepē wil
voer dat hogheste rijc . so sal hi comen mit sijn
voerspraec sonder enighe wapen sweert mes
noch sporen noch hoet en sal hi op sijn hooft
hebben **O**ec sal hi of legghen cappen en hant
schoen of hi sal boetē gheldē . als dan mach hy
spreken **H**ere dat oerdel dat die man ghe won-
nen heeft dats een onrecht oerdel en mijn dync
sel die heeft rechte vounisse begrepē . des wil ic
wel tonen voer dat rijck daer ic te recht come
en ic wil des mit hem wedden wie des inden
onrecht beualt . en ic bidde dat ghi ons daghen
wilt voer dat hogheste hof **A**tē hi sel sijn hoet
neer legghen ende twe boddzaghers daer by
en legghen den rechter dat hi die wedde aen
neempt . want ons herē boetē daer an legghen
en hi dat mit recht sculdich is te doen

Van dootslach sonder verbueren

Onjt saken machmen dootslach doen
sonder lijf si aen te verwerken of weer-
ghelt te verbueren **I**nden iersten of hi een mā-
sloeghe die tuftlaghe ghelept waer of een vze-
de breker of roeuer der straten **A**lso verre als
hi mit gheruchte veruolghet worde **D**oert of
een man een moerdenaer vande vechtende te-
ghens enen anderen man die hi vermoerden

moude en hi hē dan holp en sloeghē die moer-
denaer doot **H**oert of een man bi nacht in een
ander mans huus braeck of hē daer in groeue
en dā die doot sloeghe mer waer die dach op
so waert manslacht also verre oec alsmē dese
manslaet mit gheruffte **H**oert of een man een
ander dorpelic beuōde mit sijn wijf en hēt hē
oerkundiget hadde drie mael mit ghetughē
dat hi des bedacht hi mach hem slaen sonder
manslacht **A**ls daer staet in autētica vt liceat
mri et auie pañpho qz collacōe viij. dats also
verre als dese dootslaghe ghelciē sonder simo-
nie **M**er soe wie in tornop of in stride daer mē
ridders spul pleghet gheslaghen wert daer en
salmen niet om claghen

Wat datmen claghen moet.

Penāt en salmen te claghen dwinghen
hi en heeft die claghe begonnen **H**ier in
doen sommighe rechters onrecht die die liden
dwinghen te claghen die om haer gherechtich-
heit niet en rechten. mer om ghierichept **D**it
is een panden vier saken daer dicwyl onrecht
om schiet. want men seic daer gheen clagher
en is daer en sal gheen rechter sijn **R**och sijn
der drie saken diemen by node claghen moet
Andē iersten of een momber den omondighen
onrecht dede. of hi sijn goet verroekeloelde

of doch tonbruuc maecte. dese sullen die nael
te maghen claghen of si sullen pine daer om
liden **D**it vindestu in codice arbitrii tutele I
noia **T**en anderen mael die kinder die moetē
haers vaders moort clagen of si sijn sijns goe
des onwaerdich **H**t in codice de hys q̄b? ut in
dign? aufertur hereditas I cū frenū **T**en der
den of een man die sijn wijf van een ander be
slapen wert of ghebruuct. clagen dese niet si
worden anrochtich **R**ochtan sal die rechter
ongheclaghet rechten alle ondade diemen bes
grūpt mitter hantachtigher daet ende oec dat
men weet van ongheloue van oncupseheit tes
ghen der natueren. moert en van valscheit de
se en salstu niet loes laten waertmen des vol
tonen mach **W**ant god toernt hem daer van
Als in autentica de mādatis principū paḡpho
neqz collatōe ij. **A**lso hier voer in desen ander
artikel ghescreuen staet van dootslaghe sonst
verbueren **D**aer leit heer epke **S**oe wie ald?
enen anderen doot slaet die sal comen voer dz
gherechte ende openē sijn daet **E**nde en mach
hi des niet voltonē dat die sake alsoe ghesriet
is. so sal hi eens moerdenaers doot liden **A**tē
so waermen vrouwen cracht doet of een mā
die sijn echte wijf ghenomen wert dat sal hy
den rechter claghen. of men sal hem dan pten

lande verdriuen wāt dat is die grootste cracht
Dit vindestu i codice libro ix rubrica de raptu
ribus uirginum lege prima pagrapho p̄tibz

Wat eeden men niet houden en sal

Heren lande of stedē en ludē die hem ver-
binden m̄z eede die dē kerckenheit of den
kepler teghen dzaghen wanneer hē des anbs
onderscepden wert soe en sal mēs niet houden
Want men sweert vierderley wijs **I**nden ierl-
ten wie onwetende doert recht sweert al waert
onrecht hi bliues sonder scade **D**ie and sweert
ongherechtelic mit wille hi sal pine ende sca-
de liden **D**ie derde die sweert doer doothheit
dat is onder wilen dootlijck ende onder wilen
daechlijcs sonde **T**en vierden dat men niet en
hout dat men gelwozen heeft als of ic in van-
genisse waer en ghi mi gaen liet op mijn trou-
we en ic cofte mi om dusent gulde en ic swoer
opten heplighen ic soude op die tijt dat ghelt
brenghen quame ic weder inne . ende brochte
ic dat ghelt niet ic en waer niet menedich of
ic al niet bescepdē inder vanghenisse gebrocht
waer . mer soe wie den anderen ontrouwelic
venct ende laet men hem gaen op sijn eet . hi
en is niet plichtich te houden **I**tem dit
is of rouer of dief pemant vanghen buten
der landen veten ofte stadt men sal hem gheē

et stede houdē. **A**ls in decretis xxij questione in
ca. **M**er vā alle and vanckenisse is inē sculdich
dach ende oerurede te houdē of hi wert rechtes
loes. **I**tē al and ede diemē ander lude te hulpe
sweert mit onrecht dat is ghehepten vals ghe
tughenisse. **V**an vier nootaken
die wittachtich sijn

Der saken sijn die wettelike recht noot
sijn. **G**oods dienst. buten des landes. **V**an
ckenisse siecheit. en des rijcx dienst. welke sa
ken van desen vier een man letten dat hi voer
den gherecht niet comen en mach. **W**ert dat
bewijst als recht is mit enen bode. **C**eck wepē hi
is. hi bliues sonde scade en nemet dach tē nael
ten recht. **H**ier scepdet her epke buten die vā
node daer niet comen en mach. mer gemant
en sal hem ceck die noot lichtelic nemen laten.
Anden iersten vanckenisse. **D**ese behouden al
haer rechten dat si haddē doe si gheuanghen
worden. **D**ie ander is goods dienst. **A**lso ver
re als hi op reple waer eer hi beclaghet wert
anders en helptet hem niet. **D**ie derde is des
rijckes dienst dat helptet alle tijt also verre als
hi daer toe gheboden wert het si voer die sake
of daer nae. **D**at vierde is siechte. **I**n codice
libro ij. rubrica quibus ex causa maiores. **I**n in
tegrum restituntur per totum. **H**i en mach
xxij

Daer oeck niet mede verlieten mer heuet die be-
claghede man burghe gheset voer rechte te co-
mē so moet die borghe selue die noot bewisen
en ten heplighen sweren en anders gheē bode
Item so wie op een man claghet die daer niet
teghen woerdich en is en coemt die beclagede
man daer na voer dat gherecht en wert hi dā
niet beclaecht soe sal die clagher boet ghelden
Mer so wie anders den gherecht heeft begon-
nen te antwoerden die sal sijn saken machti-
ghen of hē enighe ander saken lette ouermits
water daer hi niet ouer comen en conde ouer-
stroem ende of hem sijn paert ghenomen wor-
de daer hi op riden soude ende bewaren sijn
recht dat hi des sonder scade bleue. **I**te enich
man die beclaghet wert of hi sijn goet ende hi
van anxe sijns lijfs niet voert gherecht comē
en darf die sal ghelepde hebben wt ghenomē
vander saken daer hi om beclaghet is. **I**te drie
dinghen sijn diemen toe gheuen sal. dat is ghe-
lepe. vrede. en vrouwen lijftracht. **O**ch mach hi
machtighen voer wtlantsche steden of heren
die nozke sijnt of steden van hoghen recht dat
hi sijn eet daer toe doet dat hi daer dser noot
sijns liues niet comen en derre

Soe wie kerchof noch craent ghe-
nieten en sullen:.

De wie ontuucht doet inder kercken of
optē kerchoue. het si diefsche roue bloe-
dinge of dootslach. die en mach kere noch kerc
houe te stade comē **O**ec sijn les saken daermē
kerchhof noch kere om scouwen en sal **D**ie ierf
te dat sijn ioden die mildadich sijn **¶** Die ander
sijn kercken stoerres **¶** Die derde die si met was-
pen daer wt weren **¶** Die vierde die vrouwen
trachters **¶** Die vyfte moerders **¶** Die sesie ket-
tere dese machmen wt nemen onghouraghet
Ander mildadighe bescermt die kercke en mē
moette oec niet daer in houwē nae leges noch
na gheesteliken recht **O**t in decretis xv. causa
q̄stioē q̄rto capto oūis **S**o wie valsche munte
laet. briue en seghel valschet. en kettere die
salmen barnen

Van ondadighen luden

De wie valsche mate met. of wichte we-
ghet die salmē te stupe slaen. ende coopt
hi dat of loe is hi rechtloes. ende loe wie val-
sche seghel grauet of daer toe helpen die orpe
luden salmen in ellenden sependen **D**ie eyghen
luden die salmen dat hoeft of slaen **A**lle moer-
ders ende ploechrouers of die moolens kere-
ken schent verraders vierbranders die salmē
radebraken **E**nde loe wie dat rpe verradet
verbuert lȳf ende goet **S**o wie enen dodē sijn
xxviij

graf beroeft die verbuert x. pont **E**n so wie eē
man wont aen een let. verloent hi daer mede
bi een rechter ende worde hem hier na dat lit
weder swerēde hi en mochte daer gheen leem
te van claghen **B**rukhet een egghen man sijn
heer heuet euer waer hi sijn egghen man ghes
uen wil voer die broke dan hyst voer hem bete
ren wil **D**ie moert brander ende die verghe
uer ende die der kersten gheloue of gaet of die
enen dijck doer steect daer lant ende luden on
der dzencken die salmen barnen op een horde
ende alle die ghene die daer toe raden **M**er so
wie totten dijck raet die salmen slants ewe
lic verdriven **S**oe wie twee echte wijf neemt
die salmen thoekt of slaen **S**oe wie mit eens
mans wijf in hoerdom begrepen wert die sal
men thoekt of slaen **S**oe wie met ketterpe of
mit touerpe omme gaet die salmen barnē **S**o
salmen oec den moertbrander **A**lle vrouwē
crachters **B**rede brekers salmen op een rat set
ten **S**o wie een wijf ontfoert ende is daer mit
crachten bi. hi heeft sijn hoeft verlorē mit alle
die ghene die daer toe helpen **O**ec en mach hi
se tot echte niet hebben.

Dan goet wt te lenen of te verletten

De wie een man leent of verlet peerde
of cleder of enigherhande haue mit sinē

wille vercoept dat die ghene diet in sijn waer
heeft of verlet of verspeelt of wertet hem ghe
stolen of ghevoelt die ghene die dat verlet of
verleent heeft die en mach op nymant aen
sprac hebben dan op die gheen dien hyt leen
de of verlette Item soe wie sijn paert sijn sil
uer of sijn wapent wt leent ryt die man wech
ende vercoept des mans goet dat hem geleent
is hi voerder sijn aanspraeck op die ghene die
hyt leende . gheen diefste en mach hi daer op
tien . want hi hē mit sinen eyghen wille leende

Dan onghetemde beesten

Ec soe wie enen grimmiden hont hout
of temmede wilde beesten Als wolf vos
of beer of ape wes scade si bedriuen dat sel die
ghene geldē diese hout al slaet hise voert meer
van hem Ende keert wt sijn hepinghe hi en
is daer mede niet quyt . mer wes scade die tām
me beesten een mensche doen als paert of vee
die een mensche ouerlopen doden of lemen
slaet hi dan van hem diet sijn was ende keers
det buten sijn hofstede hi bliues sonder scade .
Als staet in digestis ad legem aquileam int be
ghin Ende soe wie die scade heeft die mach hē
verhalen aen dat dier dat hem ghescadicht he
uet . mer heuet die man een woedende paert .
of een houwendē beer of een stotende os van

ghisteren en van doertijts ende wort hem ge-
kundighet van sijn naebuere dat sijn beest sco-
tende is. bint hijs dan niet op. hi ghelde den
scade diet daer nae doet. Ende laet een mā eē
hont doot om noot die hi hem aen doet hi bli-
ues sonder scade of hi hout opten heplighē dz
hij van noot wegghen weerde. En soe wie wil
de dieren houden wil. hi bewaerle. breken sy
dan daer of ende lopen weder wilt inder hep-
den wes scade sy doertdoē des is hi ledich wāt
het dan sijn nē is. **Et ff. Si quadrupes pau-**
periem fecisse dicatur l. prima pag. in bestijs
Want soe wie dat beest weder vāct die ist sijn
Alloe in digests de acquirendo rerū domino
lege quod enim paragrapho ultimo

Wie haer lijf niet verwerken en moghen

ITen kinder die binnen haren iaren sijn
ende bisinnighe ludē die en moghē haer
lijf niet verwerken. mer doden of lemen si eē
kint of mensche. die moeder sal dz weergelt
ghelden als inden biddom of grauelcap ghele-
ghen is van des kindes ofte dozen goet. ende
doert alle scade die si doen. Mer laet een mā
sijn epgghen kint doot. het gaet hem ouer sijn
lijf want hi sijn sinnen die hem god ghegeuen
heeft. niet onwifeliken ghebruken en sal. mer
laetle die mā mitter roeden om haer misdaet

hi bliues sonder scade . alsoe verre als hi wil
sweren op den heplighen dat hi des anders nz
ghellaghē en hadde dan om sijn mildaet **A**ls
in digestis lege fere **de regulis iuris** Die der
de sijn vrouwen die kinder draghen die salme
houdē want si vanden kinde verlost sijn dan
machmensē rechten an huut ende an haer **A**ls
in digestis de penis lege pugnātis **M**er ist vā
ondaet men rechtet ouer haer wāneer si van
den kinde gheledighet si

Hoe men van ghewelt te recht comē sal

Tem so wie vā ghewelt beclaget wert
die en sal mer xxx . man doert gherecht
brenghen die anders gheen wapen bi hem sel
len hebben anders dan sweerdē . coemt hi an
ders so en sal die rechter sijn ātwoerde **nz** ho
ren . ende die clagher en dert oec niet claghen .
Ende slaet die beclaghede man pemant daer
ouer so is hi een vredebreker **E**t in digestis de
og publica l . in eadem **O**eck is hi veplich vā
die claghen wāt hi onhoorsam was en wout
mit macht weren of hi der claghen verwon
nen hadde **E**nde soe waer een man beclaghet
wert van dootslaghe of van ghewelt daer na
en mach hys van gheen moort aen spreken
van dier seluer daet **A**tem alle die ghene die
toueren mit spise of mit drancke of die pemāt

Sijn lück nemet mit toueren die salmen bernen
Allo salmen oec die nacht moeters. wāt linte
germanus die stoerde die beel wittē daer si op
eenre nacht ter tafel saten. recht of si der buer
wiuen gheweest hadden en het waren duuelē
Hoemen vredebrekers roeuers. ende onda
dighe luden ende die twotlaghe ghelept sijn n̄z
onthouden en sal

Wie hulet houet of spiset enen wtgheban
nen mā of die mit vollen recht twotlage
ghelept is die ghelt boete. Mer wiste hi des n̄z
hi ontgades mit linen eet. mer wiste hi dat hi
twotlaghe ghelept is. ende hi en wiste niet dat
hi daer mede verbueren mochte hi ghelde die
boete. want het is noet datmen recht weet. Et
in institutis de obligationibus ex delicto pag
primo. Soe wie enen vredebreker of straet roe
uer. of pemant die twotlaghe ghelept is ont
hout op enē borch en wort hi daer op veruol
ghet ende of gheepschet mittē recht hout hi dē
burch dan teghen mit ghewelt soe is die burch
laet dier saken sculdich ghelijck den hantdadi
ghen. ende men sal den burch ter neder werpē
Oec so wie roeuer vredebreker of die twotla
ghe ghelept sijn waer scuwet alsmēle duolget
mit gherucht die is sijn daet mede sculdich
Mer rijt een man van minē burch ende rouet

of doet ghewelt of ouerdaet ende ontfanghe
ics niet meer op minen burch hē noch sijn roef
ic bliues sonder scade . wāt het mochte mi wel
leet welen dat hi ouerdaet dede Die kepleren
setten dat een man eenre quader daet sculdich
mach werden vjfralen wijs Ten eersten of
hijt selue doet Ten anderen of hijt raet Ten
derden of hise wt ghesent heeft Ten vierde of
hi den roeuer of den roef huulde ofte houede
wetēde **D**e supra articulo xij. et in institutis
libro iij. Ten vijften mael diese ondroughē of
wech holpen dat men se niet vanghen cōde all
men se mit gherucht veruolghede . het gaet hē
an haer hals worden si vluchtich men leptse
wtlaghe den rouer ende die hem mit crachte
bi staen Item enich burch die al daer om ge
welt neder gheleit of verbrant werden dpe en
salmen niet weder op makē buten verlof des
rijcs . mer wert een burch vanden rouers be
clommen of ghewonnen mit cracht teghē wil
le des burch heren . soe sal die rechter mit cloc
gherucht voer den burch comen . en die meen
heit sal den rechter volghen bi haer selues spi
le ende die rouers daer of winnen ende thoest
of doen slaen Soe sal die rechter drie slaghen
aen dien burch slaen Voert sal al tolc diē
burch neder breken en die graue effenen Mer

niet en salmen verbernen of vā daer voerē ō
dat die roeuer teghen des burcherē wille daer
op quamen. mer heeft die burcheer openbaer
gheclaghē ouer den ghenē voert gherecht dz
si hem sinen burch gheweldelike of beclāmen
ende ghewonnen hebben. so en salmen niet of
breken of si wel daer wt gheroeft ende cracht
ghedaen hebben wāt nēmant en mach eē an
ders goet verwerkē [ut supra indē stenē cloet
libro ij. articulo xxxi. **Wā dieflic goet**

Aermen dieflic goet vint dat niet ouer
nachtet en is dat mach die gheschadich
de wel weder aen tasten buten oerlof des rech
ters. anders en mach hi gheen diefte daer aen
tpen alsoe verre als diet onder heeft bewisen
mach dat hēt openbaer cofte sijn ghelt heeft
hi nochtan verlozen alsoe verre alst van desē
seluen daghe ghestolen is. **B**erleket hy dat
dieflike goet of berghet hēt soe is hi een dief.
Dit vindestu in codice de hīs qui latrones oc
cultant lege prima 2. ij.] **O**er moet hi volcomē
welen aen sijn recht en vā goede fame. want
die kepfere in dieflike saken. ende in roeue
of valschept doen der goeder famen wel eren
mach int aengripen ende int onderlueken. al
heeft hi dieflic goet verlaket of verstecken soe
is hi dieftachtich. mer sijn lijf is onuerwocht

mach hijt voltonē dat hi vander diefte niet en
wiste noch gheen vennoet en was doemēt sal
nochtan soe sal hi boeten ghelden Soe wie
dusdanich goet aen grijpt dat sijn niet en is hi
valt in ghewelde Hier om liet wel toe dattu
roekeloes niet an en gripes du en weetste dat
tet dijn is Mer wilstu dieflic goet an vaen dz
ouernachtet is soe sijn di drie van node Ten
eersten dattu oerloghe heueste vanden rechter
Ten anderde dattu pimmer weetste dattet dg
ne is Ten derden dattu doeste mit onderscei
de van recht Dit staet oec in institutis libro iij
rubrica de vi bonorum raptorum pagrapho
si res] Itē coemt oec een moerder of rouer op
des keplers straten ende begrijpt eē aen ende
besoecten sijn buerse of boesem al vint hi niet
men fallen mit gherucht veruolghen aengri
pē ende voert gherecht brenghen ende mit toz
ment naerstelic onder soeken wes hi dencken
de was wāt men sal den roeuer also wel rech
ten om drie scellinghen als om tien pont wāt
hem is leet als hi luttel vint

Van dootslaghe sond dat lijf te verwerken

Dulstu weten dz vierlei wijs dootslach
gheschien daermē twaer ghelt an bruuct
ende niet dat lijf **¶** Dat eerste is dat gheschiet

xxxij

e iij

in groten noet weer oft u dat mit rechte volto-
nen moechte ¶ [Dit vindestu in codice ad legē
corneliam de sicarijs lege si quis et lege. hys q̄
¶ Oec vindestu dit in exodo bescreuē. inden xxv
capittel] . daer god selue sette voer een recht.
Dat ander is oft u eens voghels ramede ende
du scotes dinen orient Ende oft u enen boē
neder houwes inden bosch ende dien beviel di
nen orient. of oec ontfloe di dijn aex . ende do-
des dinen orient. dese en verlielen gheen lijf.
mer si ghelden sulck weerggelt als inden bis-
dom merc of graefscap gheleghen is nae den
kepler recht. ende nae decretis dat dat gheeste
like recht hiet . mer nae dien dattet god ghes-
set heeft in exodo . soe en verbuert hy gheen
ghelt . mer hy moet sijn stat verbueren totter
tijt dat die grote bisscop sterft ende so mach hi
mitten neuen weder in comen ende hebben
voldaen den wreker vanden bloede Die der-
de dootslach is daermen ridderscap pleghet
mit toznop of in striden . die daer wat crighet
dat is sijn . men sal daer om gheē recht vragē
noch waerghelt verburen [Dit vindestu in in
stitutis ad legem aquilepam] Mer du rechter
sich dattet gheen wille mede en si . want dat
gaet peggelpt aen sijn hals ¶ Noch staen hier
voer bescreuen vijf sake datmē doet slach doē

mach sonder broeken vā lijf en vā enigē tijtli
ke gelde of goede **Vā weergelt en vā boetē**

Tem eē weergelt is inden lantrecht. en
inder kepler rechten sulcke boet en bru
ke als den here verschijnt aen den ghenen die
een simpel dootslach doet op datmēt verloent
Item xx. pont is een rechte weergelt ende x.
ghewicht siluers voer een ghewicht goudes
gherekent **E**en penninc gewicht goudes ghe
reket voer iij scellinc en xx. scellinc maken eē
pont dat sijn xxx. conincs tornops. xv. scellinc
is gherekent een gherechte boet **D**ie and boet
vij scellinc en eē half die leger boet is die x. vā
vij scellinc en een half **A**ldus makē elckē scel
linc andhalf conincs tornops xx. swerte tor
nops **D**its een gaende munte in alle conincric
kē die onder latijnsche kerken vā romē gesetē
sijn op dz een peghelic wetē mach hoemē rech
te heer gewade en tijns betalen sal **E**n van al
dz vā een dee ofte beesten gesiet sijn waergelt
is die weerbē vandē beest totter buer coer mer
laet of leemt eē mā sijnre buer beest mit voer
laet. hi sal dz beest nittē boetē gheldē [ot i spe
culo saxonis capto iij.] **M**er so wie eē mēsche
leemt an nolen oghē tonghen aderē ghewepf.
te of aen zehen daer hi misleemtich aen blijft.
dat salmen beterē mit haluē waerghelde also

xxxij

men leemten betert die aen anderen leden ghe
scien

Dan valscher muntē.

Doe wie sijn recht verwocht heeft met
dieften mit roue of mit valscheit vint
mē ouer hem drie en een half valscher muntē
hi verbuert sijn hant. ten si dat hi bewise dat
hi daer redelic an quam. mer wie an sijn recht
volcomen is. vintmen enen scellink valscher
penninghen aen hem hi heeft die penninghen
verlozen. **M**er vintmen daer meer ouer hē
het gaet hem aen sijn hant. hi en bewise hoe hi
daer an quam. alsoe voerscreuē is. alsoe verre
als hi wiste dat een ongherechte valsche mun
te was. mist hi des niet hi is los. **E**t in institu
tis libro iij. rubrica de publicis iudicijs pag.
Alia **W**ant so waer grote brueke is. daer sal
grote pijn wesen. **I**tem alle muntē die niet
voerstelic en sijn dat sijn valsche muntē diemē
enighe gancbaer muntē ghelijc slaet wāt nge
mant en behoert ander heren penninghen ge
lijck te muntē. **I**tem soe waermen enighe
voerstelike mūte verbiet die gācbaer geweest
sijn xiiij daghen daer nae machmen scult daer
mede betalen en pādē daer mede lollē. **G**heeft
men se daer na meer wt die munter machse ne
men en ontween breken. en gheuen die stuckē
weder ouer. Hoemē roeflic antwoerden

DEs een man rouet of neet sterft die man
die sijn goet benomen is die rouer moet
sijn eruen daer op antwoerden. mer sterft die
man die dat ghedaen soude hebben. sijn eruē
en sullen daer voer niet roeflic antwoerden
Ten si dat si die gheroefde haue onder hem
hebben Hier of seic meester Epke drierlei son
derlicheyt Dat eerste du moetste antwoerden
minen eruen om roef of om diefte. die du aen
mi ghedaen heues ende mijn eruē en antwoer
den di niet om den roef die ic aen di ghedaen
hebbe. Dit ludet wel sommighe onghelijck.
Want wes ic dijn eruen soude antwoerden.
dat souden dijn eruen billics mi weder doen
ic legghen het en is niet onghelijc. want daer
en antwoert niemant als een roeuer. anders
dan die selue gheroefte heeft. Et in digestis de
futuris. Item soe wie een man wont. sterft
die man nader iaertael. ende sterft oeck dien
gheslachten heeft die eruen en sullen daer niet
voer antwoerden nae den iaertael. ten si dat
die claghe bi des mans leuen begonnen was
die den slach ghedaen hadde

Soe wie gheroefte goet verbracht om loen
ende wie tot roeuen gheboden wert.

Nemāt die ghewelt doet of rouet. wert
hi daer op begrepen men sallen rechten

xxxiiij

mer leit hi dattet hem gheheiten is . ende dat
hi dat moſte doen bi bedwanghe **A**ls een here
ſinen egghen man wat hiete doen of een van
ſinen vader wat gheboden wert te doen die hi
ghehoerlaē ghehoert te ſijn . ſo is hy dier daet
ōſculdich . alſoe ōre als hi ſijn heer of ſijn meeſtē
coemt ſonder ſalue conduyt of vrpheit ende
bekent die daet voert gherecht dat die knecht
van ſinent weghe ghedaen heeft . anders en
ſout den knecht niet helpen **I**n digeſtis de
regulis iuris lege ad ea **O**ec of een vracht mā
eens anders goet ghebrocht had . te water ofte
te lande om ſijn loen eū dat wech voerde **A**s dz
goet gheſtolen of gheroeft . eū wert die vracht
man daer mede begrepē of nae beclaget mach
hi dat voltonen dz hijs niet en wiſt dattet goet
gheroeft of gheſtolen was . ſo is hi des ōſcul
dich alſoe verre als die ghene coemt voert ge
recht diet hem op gheladen heeft ende bekend
alſo voerſcreuen is **E**n al om duſdanighen ſa
ken machmen wel enen op ſijn lijf an ſpreken
of tot enen camp eplchen **A**s inden ſtenē cloet
libro pmo articulo xij . ſo waer aldus een mā
aen gheſprokē wort voert gherecht . eū die cla
ghe met oerdel gheuerſt wort dan ſalmē enen
vreedē wercken op beyden ſiden ſoe wie den
vreedē breect die ſalmē rechtē na vreedebrekers

recht sonder camp wert hi vluchtich men ley-
ten twoflaghe

Van goet datmē niet te pande setten en sal

Ele nae bescreuen goede en machmen nē
te pande setten wiese te pande neemt hi
salle te recht weder ouer gheuen Dat eerste is
der vrouwen lijftocht Dat ander onmundige
kinder goet Ten waer bewiselicken dattet in
hoer nutte ghecomen is Item dat bewijs sal
wesen vanden vier vierendelen lynnre maghē
die dat houden opten heylighē dattet lynn oer
baer si Dat derde is ghewiet goet Ten waer
verlossinghe van vanghenisse Et in institutis
de rerum diuisione pag. nullius autē sunt res
sacre ꝛc. que etiā per nostrā constitutionē alie-
nare et obligari prohibuim⁹ excepta causa re-
demptionis captiuorum] Dat vierde lynn
kersten menschen die vrp lynn aen haer recht.

Dat vyfte is haue die op mīn pachē goet is.
wāt ter tyt toe dat mīn pachē betaelt is [Dit
vindestu in codice in libro vij. que res pugna-
ri obligari pnt ꝛ ne l. q̄ filios l. pa executores.

Van goet in rechter weer te crighen

Alle goede timmer of erue coemt een aen
dzierlei wijs so wes een aen besterft vā
maechscaps wegghen daer heeft hy terstont al
alsulcke recht an als dien dode hadde Te āde

xxxv

ren datmen coept dese heeft rechte werten.
Den iaer ende dach **D**at derde wert di wat ghe
maect of ghegheue so heueste gheweertenden
drie iare also verre als hi binnen landes si cū
mundich sijne iaren **I**s hi buten landes hi en
crighe gheen rechte weer in xxx. iaren. iaer en
dach mer ieghen die goods huus behouestu xl
iaer wel **E**t in institutis de rerū diuisione pa
grapho ultimo **D**it leit dat keiser recht dat
men leges hiet **O**eck en moghen gheen kinder
hem verlwighen binnē haren iaertael of sijn
mōber pet verlumet hadde. al warē daer oec
oerdelē ouer ghewijst **I**tem so waer een men
sche steruet die ij. iij. of meer erknamē heeft die
twisten om sijn goet heeft dan gemāt vā des
doden gode onder het si ghelt ofte haue die en
sal dat goet niet weerloes werden eer den xxx
sten dach gheleden is **H**et en si biden ghericht
Item enighe iode die te pande noemt kelcken
crusen of boeken die verliest sijn lijf heektet eē
kerken hi verliest sijn penninghen

Van lijftocht ende van merghen gauen

In ghebouwe dat op een erue ghetim
mert staet dat volghet den gronde mit
ten coorn dat daer op wasset. het sy epghen
tijns of leen **E**t in codice de rei uendicaciōe l. si
inferiorē. vt in institutis libro de iurijis pag.

pena **W**aer een leen goet oeck ledich den leen-
heer dat ghebouwe is hem mede ledich. ten si
dat hÿt sÿn wÿf ten merghen gaue ghegheue
heeft eer hi sÿn leen verfumede aen sinen heer
mer heeft een wÿf tÿftocht aen epgghen of aen
leen of tÿns. si eruet dat ghesneden cozen mit
ter vrucht op haren eruen daer die sekelē doer
gheganghen sÿn ende dat ghebouwe volghet
den gronde. **E**n alle ghebouwe dat op leÿgoet
staet mach een man wel beteren ende arghen
buten sÿn leenheer. **A**lloe mach oeck dat wÿf
op haer tÿftocht. **H**ier om en sullen des wÿfs
erfghenamē niet legghen dattet hoer si of tÿt
wel ghetimmert hadde. wāt hadde si gearget
der mans eruen mosten ontgoudē hebbē. wāt
wie den scade ontbeidende is. die sal die bare
oec ghenieten. mer en heuet si gheen tÿftocht
ende is haer dat ghebouwe tot merghen gaue
ghegheuen. **S**teruet haer man si breke dat ghe-
bouwe of ende make den gront weder slecht
Alle onhouber houten sal dz wÿf op haer tÿft-
ocht niet en houden dat is ephen boeken pan-
boem knoet wÿlghen en alle vrucht bomen of
hepnde bomen daermen die campe mede behē
det. als dozē ende ander hegghe. **I**tem niemāt
en sal morghen gauen sinen wiue gheuen aen
timmer an epgghen goet of aen tÿns goet dat

xxxvi

Stede houdē sal hi en si eē ridder machlich mā

Wese volc tol orp is eē vā geleide toe geuē

Open eē ridderē en gheuen gheen tollē mit haer ghesin die mit hem dient of si riden of gaen of vareu Ten si dat si comēscap bedziuen. **S**oe wie pemant ghelepde gheuet schpet hem scade in diē lande mit rechte gheld hi den scade die dat ghelepde ghegheuen heeft.

Van goet wt gheuen of te lenen

Oe wie men leent paert cleynpoot of ander goet tot benaemde tijt hout mē ouer die tijt. **W**ert hi daer om beclaghet hi lalt te hant ouer gheuen ende beteren of hijt gheargert heeft. **D**ief noch roef en mach hi hem daer of aen tien om dat hijt hem gheleent hadde mit sinen orpen wille. **M**er vint hi sijn goet op een stede nae der tijt die hi bescheyden heuet die hijt wt leende soe mach hem sijn goedes wel onderwinden alsoe verre als hijt onder den ghene vint die hijt leende. **m**er heeft die ghene dat goet vercoeft diet gheleent was hi sueck den ghenen die hijt leende gheen aen talen en heeft hi op dat goet. **O**t in speculo saxonum capitula xxx. quinto. **S**oe wie varende haue. of beesten gheeft. of verleent. of vercoept wt sijnre weer berouwet hem die gaue die coep. **D**ie dat goet onder heeft mach hijt

voltonen mit hem derden die dat saghen ende
hoerden dat hi hem dat goet vergheuen of u
coft heeft. hi behout dat goet. heeft hüt hē ghe
leent hi hout die tüt der leninghe des lüt vol
tonen mit ghetughe alst recht wilet Item loe
wie een beest biden gherecht op bint daer hy
voert sijn recht op vordert ende sterft dz beest
die man en sals niet ghelden mer sijn ghelt he
uet hi verlozen Wie erueloes sijn.

Die man mach wel drierley kinder wer
uen aen enen wiue die oudeste ende dpe
iongheste moghē eruen nemē ende die middel
ste en sal gheen erue bueren. van vader noch
van moeder Dit glose aldus **E**n man werue
een kint aen sijn amepe. daer nae name hi een
ander te echt ende hy leit noch weder bider cer
ster ampen ende si baert noch eē kint ouer sijn
echte wiuf **H**ier nae sterft sijn wiuf sonder
kint ende neemt die amepe te echte ende wer
uet noch een kint inder echte. dat eerste kint
neemt erue vanden moeder. ende niet vaden
vader [Et in institutis de successione cognato
rum paragrapho vulgo] Dat anderde en sal
gheen erue hebben van vader noch van moe
der [Et in autentica ex complexu in codice de
incestis 2 in otilibus nuptijs] Want het een
kempts kint ghebozen is **D**at derde neemt

erue van vader ende moeder of si den outsten
inder trouwen mede onder dē boeke naem so
loude hi echtes echt hebben ¶ **I**n codice de
naturalib? liberū l. cū quis Des en mach dpe
middelste niet. mer nemen sijn inſt trouwē on-
der den boec niet daer na en mach hijs niet ech-
ten dattet dē iongheste scade aen sijn leenrecht
Wert die outste daer na vercorē voer des ke-
sers scare hi behout sijn lantrecht ende den iō-
gheste tleen ¶ **D**it is daer weder daer staet ge-
screuen. soe wie een mans wijf belastet open-
baer al naem hi die daer nae totten wet. wit-
telike kinder en wint hi nemmermeer. mer
kemp ende kemps kinder ¶ **I**n speculo saxo-
num articulo xxv. Hier op leit heer epke **D**it
en is daer niet weder ende het is bepde recht.
want een kint dat vāder moeder ouer won-
nen is dat is ouelre van gheboerten dan een
kint dat van sijn vader ouerwonnen is **W**āt
een ouelste sake is daer meest ouels of coēt.
Hier om so ist altē ouelē sake dat een vrouwe
treet ouer horen echten man ende dat kint en
sal gheen erue hebben van vader noch van
moeder. mer ouertreet een man ouer sijn wijf
dat kint neemt erue van sijn moeder ende niet
van sijn vader **W**ant van sijnre moeder side
niet ouerwonnen en is **W**āt als een vrouwe

treet ouer horen man so is hy eerloes. ende si
crencket hoers mans eer en haer kinders eer
alte leer daer menich euel of coemt. **O**ec mach
schpen dat menich kint een onrecht vader ghe
wyft wert ende heftet dat erue ende goet van
enen vzeemden des weder recht is. **H**ier om
leit meester **E**pke **W**aermē des voltonē mach
soe en sullen dese gheē erkuisse heffen van va
der noch vā moeder want het sijn kempts kin
der **E**nde sterft oec haer echte man. si en mach
dien ouertreder niet tot echte nemen. **I**tem geē
vriman en mach op enen egghen man eruen
want sijn erue is sijn. **E**t in digestis de acq̄re
do rerum domino. lege quicq̄

Hoemen pandē mach buten den rechter

O drie saken mach een man pandē bu
tē des rechters oerlof ouermits dattet
dicke ghelciet van wechueerdighē ludē. **D**at
eerste is of die wechganghers visschen inder
luden viuers dat gheen lopende water en is.
Dat ander is die gras snyet op der ludē lant
Dat derde is die een vruchtbaer hout of haelt
vten hegghē. **D**ese is haer boete drie scellin
ghen. den scade gheldē si nochtan. **H**ier mach
een peghelic selue voer panden als hi dese op
sijn goet vint sonder brueken an den rechter
Et in institutis libro secundo de rerum diuisi

one pagrapho flumina Item soe wie ghehouwen hout steelt of ghesneden cozen . ist bi daghe men slaten ter stupen ¶ Ist bi nacht men rechtet mitter galghen . alsoe verre alst drie scellinghen waerdich si ¶ Dit vindestu i de gestis libro nono legem furibus balnearis . lege fures ¶ Item alle vlorende watere sijnt geme ne in te visschen peggelic die wil nae keplers recht Ende die visscher mach flant wel gebu ken mit sijn nette op te tien alsoe verre als hi wt sinen scepe op striden mach ¶ Et in institu tis libro secundo rubrica de verborum signifi catione paragrafo littorum ¶ Item een scel linc is anderhalf conincs tornops.

Van daghelics boete

Soe wie eens anders gras snijt . of mit wetenheyt wepet het si cozen of gras hi ghelt boet ende boert sulc recht als voerscreuē is Soe wie niet en volghet als men gheruch te maket of storm luut die clocke hi ghelt boet Soe wie sijn recht nae recht niet en veruolget ¶ Soe wie hem haue onderwint daer hi of ghe uilet wert Soe wie enen toe kemp aen spreect of aen sijn lijf . die hem mit rechte voer gae t Soe wie totten ghedinghe niet en roemt te rechter tijt ¶ Soe wie spreect of doet ouer recht Soe wie niet en ghelt ghewonnē scout

als het recht gheepnt is Soe wie pande wert
ende daer of beualt Soe wie ghepant goet of
ghescat goet weder aen grÿpt buten recht om
alle dese saken beualt men dē rechter mit boe
te ¶ **D**t in speculo saxonū capitulo xli. En bin
nen beslotten daghen en sal die rechter gheen
eet nemen men salse daghen ten open daghe
Ende coemt die voergaucher niet op die tyt
soe hi hem vermeten heeft hi ghelt boete ende
is beuallen vander scult daer hi van aenghe
taelt was Soe wie hem verwisinghe vermet
voert gherecht voltoent hi des niet te rechter
tyt hi ghelt boete Soe wie hem tuuch vermet
voert gherecht die sal te hant sÿn tughe nomē
ende die selue sal mē daghē ouer viertēnacht.
¶ **I**tem soe wie den gherecht ontocht doet het
gaet hem aen sÿn hals ¶ Soe wie aengripet
dat hē mit recht ondepht is Soe wie ghepant
goet of belet goet ewich voert ōder enē dreē
den bode het gaet hem aen sÿn hals Soe wie
ghescut vee of beesten weder aen grÿpt buten
dē gherechte ¶ Soe wie oec vee of vee beesten
scuttet ende niet an tgherechte brenghen ouer
nacht ¶ Soe wie ghescut goet houdet of hudet
hi ghelde boete Soe wie hulet enen man die
te wtlaghe ghelept is.

Hoe die eyghen eerst comen sÿn.

xxxix

f iij

Iustiniaen die oude kepler van romē die
alle kepler rechte versamelde ende te ho
pe brocht daer hi dicke sijn slaep om liet Die
seide indē sevendulsten iaer soe sullen wi al
le vrp welen van des duuels heerscappie die
den rechten bstandich ghedaen hebben Ende
inden vijftichsten iaer soe is een iaer dar vlate
nisse so salstu alle vanghene ende egghē ludē
vrp ende los laten **A**lloe god gheboden heeft
Op dattu oec vrp ende los wordes vā al dine
mildaet **D**ese kepler iustiniaen seide . soe wie
sinen rechten vijant vanghet die blift sijn eg
ghen op datmē alle die viāden n̄z doot en slae
Hier na doe die grote karolo die neder sassen
betrachtichde mitten swauen . ende hi brochte
onse vaders ander ghelouen doe sloghense die
ridderen veel doot ende namen hem lant ende
goet **H**ier om gheboet die kepler datmen dpe
luden venghe . ende behildse tot egghen luden .
want si niet en behielden hem mede te lossen
ende hi beleende sinen heren ende ridderē mit
ten steden ende landen **V**anden seluen
Ende hoe egghenscap eerst hoer verhiēf

Ec leit meester Epke **G**od heuet die mē
schen nae hem seluen ghemaect . ende
hi heeft mit sijnre passien gheurpet den armen
als den rijken . den cleenen ghelijck den grote

Hier om so hebben wi oerconde dat gheē ker-
sten mensche des anders epghe en sijn **R**o seg-
ghen sommighe **E**pghen is ghecomen vande
quaden **C**apm om dattet god vermalcdijt he-
uet **R**ochtan en vinden wi nerghēt vā capms
kinderen dz si lethys kinder pet dienden **¶** Die
ander segghen dat eighenscap quam van cam-
noes soen die een malediccie van sinen vader
ontfenc ende dat capms gheslachte al verdrēc-
te inder diluuiē **H**er **E**pke leit Daer staet
ghescreuen in genesi **G**oods kinder namē des
menschen dochteren te wiue **I**tem goods kin-
der dat ware leth kinder ende sijn gheslacht
ende der menschen kinder . dat waren camms
gheslacht **¶** Aldus mochte een van noes sonē
capms dochter wel te wiue ghehadt hebben.
die onuerdzencken bleef daer die eerst epghen
scap of quam **R**o was ismahel abrahams soē
hier na epghen **W**ant agar sijn moeder die
was abrahams epgen deern . ende dat kint
volghet sijnre moeder **I**n in codice de veredi-
catiōe l. ptum **D**eck gaf ons god oerconde dz
epghenscap an **E**lau plaac soen wel beghinē
mocht want god selue leide **R**ebecca sal twee
sonen baren en dat die meerre ghebuerde bis
naturē dat soude die minre vercrighen bider
gracien . ende die meerre sal die minre dienen

plaac ghebenedide iacob en gheboet elau hem
ghehoerlaem te wesen . mer wi en vinden niet
dat iacob enighe eyghenscap ouer elau hadde
eer dat iolue dat heplighe lant wan op elaus
gheslachte en d'winghedese onder sijn rijc iock
dat waren die van chananeen die bleuen daer
eyghen en diende coninc dauid en salomō . die
die roinghen vā iherlm die vā iacob ghecomē
waren **M**er her epke seit dat noes soē malcan
ders eyghen niet wesen en mochten want noe
legghende sem en iaphet en op ram . en sprac
hi gheen eyghenscap . wāt hi besat mit sijn ghe-
slacht dat lantschap van affriken **E**n sem bleef
in azpen **J**aphet onse voer vader quā in euro-
pen . daer romen thoekt of is **A**ldus en bleef
daer gheen des anders eyghen . mer na rechte
waerheyt heeft eyghenscap beghinne van be-
dwanghe ende vā vandenisse ende vā rechte
ghewoent diemē van ouden in quade gewoē-
ten heeft ghebrocht en nu voer een recht heb-
bē willē **H**ier om sijn daer bescreuen rechte op
ghegheuen en gheset hoemē mittē eyghē luden
rechten sal . en hoe si hē bewaren sullen ende
wes si doen moghē als hier na bescreuē staet .

Hoe dat rijc eerst ghecomen is

De babilonien began dat eerste rijc . ende
was weeldich ouer alle landē **H**et begā

een coninc belus die nemroths soen was dpe
lepde toe den grote toren babel. en lemicarus
belus sijn soens wyl die lepde die mure om
die wepdelike stat babilonien nae coninc nin
haers mans doot. dese muer was C. cubitus
hoghe en xxx. cubit. dicke En daer waren xxx
M. toren inder muren en C. toren poerte na
metael alsoe orolius bescrijft Dit rijk dz stont
omtrent xiiij. C. iaer tot dattet coninc tirus na
parlen ende darius van meden wonnen. op
balthasar die doe coninc was van babilonien
En si brochten dit principael rijk der werelt
an persen daer stont ij. C. en xxxi iaer. tot dat
tet alexander becrachtichde. ende want op co
ninc darius ende hi brochtet an greken Doe
stondet omtrent ij. C. en xvi. iaer. mer nye al
loe weeldich na alexanders doot al si daer voer
gheregiert was. want coninc alexander dpe
deelde sijn rijk an xij. deelē eer hi starf. mer die
vier verwonnen die acht want philippus sijn
broeder bleef coninc van grieken. en talēt. na
sprien Ptholome. in egiptē. en anthiogonus
ouer tlant na alpen En stont alsoe lange dat
tet die roelche wōnē in iulius cesars tiden die
die eerste keiser na romē was op aristobol. en
op hircanen die ghebzueters. om dat si teghen
malcander streden om trijk Aldus is dat prin

xli

cipael rijk der werelt gheromen onder die kep-
lerlike ghewelt van romen die ons die natuer-
like rechten bescreuen en gheset hebben **A**lso
daniel die propheet pphiteert hadde van vier
principael rijken der werelt **E**n het sal epndē
an romen mer si sullē tweedzachtich regieren
Alloe waerlic wel aen schijn is **D**it voerscide
daniel onder nabugodenisoz die grote coninc
vā babiloniē doe hi hem sinen droem bedude

Aldus heeft romē vandē kepler dz waer-
like sweert **E**nde vandē paeus dat gheel-
telike sweert ende hiet dat hoeft van dē werelt
Oeck leit her **E**pkē dat onse ouderen die hier
te nozen te lande quamen die haddē voer ghe-
weest in alexanders schaer ende hadden a zien
bedwonghē mer doe hi doot bleef doe en dor-
sten si niet te lande weder heren doer des lan-
des haet ende nist **E**nde si scepten mit iij hon-
dert cogghen die al bedozuen op vier ende vijf-
tich nae **D**aer quamē xviii tot prusen xxij be-
saten rusiam en xiiij quamē hier te lande **E**n
si versloghen die dozmische heren en si bedwō-
ghen die lantlaten ende si bescepden hem den
arker tot sulcken recht als mē noch gheeft hier
of quamen die laten die nu epgghen luden ghe-
heten sijn **H**ier na quamen die verwochtē an
haer rechten **D**an epgghen luden

Gheeft hem penant selue tot epgghen om
bescut te sijn van ghewelt. sijn erfname
moghen dat weder spreken Ende die epgghen
scap duert en staet mit sijn lijf tot des herē lijf
mer sijn erfnamen behouden haer vrp recht al
hadde hem die vader oec voert gherecht eighē
ghegheuen buten toedoen sijnre eruen. ende
soe wie sijn goede recht verwacht heuet mit
dieften mit rouen of mit valchept sijn kinderē
sijn daer omme niet rechtloes. ten si dat sy
mit claghen verwonnen werden dz si die val
schept diefte of roef mede sculdich sijn **M**er
wie hem seluen voer recht tot epgghen gheeft
die kinder die hi nae wint die sijn mede epgghē
Spreket een here een man aen dat hi sijn in
gheboren epgghen man si dat moet die here op
hem houden mit twee sijnre epgghen mannen.
Hier spreken die leges teghen ende legghē dz
epgghen luden niet tughen en moghen **D**t ex
tra de testib⁹ vborū significatorū fer⁹ Heer
epke leit neen. wāt ouer vrp luden en sullē si
niet tughen mer die ene epgghen ouer den an
derē mach wel tuchen **D**och bet mach een mā
sine vrpheit houden dan eē ander ouer hem tu
gghen dat is mit dzien sijnre vrier maghen vā
sijn vader en drie van sijn moeder **S**oe vleit hi
alle ghetuuch. mer verkeruet een epgghen goet

xliij

aen enen incomen mā die erueloes is. die rech
ter neemt dat goet **Hoe een man sijn eg**
ghen op gheeft ende weder tot leen ontfaet

Soe wie sijn egghen op gheeft en weder
te leen ontfaet. die here en helpt die ga
ue niet. hi en ontfaet dat goet oyp in dien ban
daert onder ghelegghen is openbaer voer dien
rechter ende voer die buer ghilden **O**ec sal die
heer dat goet behouden in ledigher werē. iaer
ende dach **D**aer na mach die heer sekerlijc dat
goet gheuen of lenen wie hi wil. ende tepnden
iaer ende dach nae der leninghē. soe en mach
gheen man voer egghen dat goet aen talen
Enich man die sijn goet op laet voer den rech
ter die salt wt sijnre lediger weren laten iaer
ende dach. of die gaue en helpt niet. want
wes onder een man besterft dat moghen dpe
eruen wel aendaen buten des rechters oerlot
Soe waneer die rechter mpt onrect weigert
dat hi daer niet ouer staen en wil dat een mā
sijn egghen goet op laet of dat hys niet ghe
uen en moet soe macht een man voer den co
ninc wel gheuen alsoe verre als hys getuuch
heeft **D**at is die rechter hem ghewegghert
heeft **O**eck mach een man sijn egghen
wel gheuen voer sijn buerghenoten mit sijn
erfghenamen die dat eruen na sijn doot heffē

loude of dz hys behout een halue hoeue Daer
hi den rechtē sijn rechtes of pleghe **¶** Et supra
inden stenē cloet libro primo articulo xliij .

¶ Van den seluen

Alle keiserlike leen die eruet die vab op
sijn outste soen in echte ghebozen en vol
maket van leden . alsoe dat hi dat rijk dienē
mach **¶** Ende hi dat aen sinen here binnen der
iaertael verloert heeft die man ghenen soen .
so is sijn leen den here ledich tē si dz hi bi des
herē hant een nae hant verliet is **¶** Noch mach
die here een dochter belenen mit des vaders
goede of hi wil om trouwen dienst die hi ghe
daen heeft sinen heer **¶** Deck hebben nu die vor
sten haer baen leen wt gheleghet den scepēba
ren mannen tot enen sekeren erkleen . want
als die scepenbaer mannen wt toghē en dien
den dat rijk soe bleuen si bi wilen wel doot
ende dan soe bleuen haer dochterē broederē of
suster ende ander leen eruen berouet vā haer
zibbe ende van lijf ende van goede **¶** Hier om
sijn alle erkleen onuersterflich . ende si eruen
vanden vader op sijn outste soen die echte ge
bozen is **¶** Heuet hi ghenen soen . hi erklet op
sijn dochter . heuet hi gheen dochter . hi erk
tet op sinen rechten sweert maech nederwert
die van dien leen ghebozen si **¶** Itē en heuet
xliij

een man gheen kinder dā een soens dochter en
eenre dochter soen hi erft sijn leen op sijn doch
ter soen mit meerre recht dan op sijn soens
dochter want diē soen die heer scilt niet en be
lenede. want waer ghelike zibbe is dpe euen
buertich sijn Ende van een side aen comen so
sal die manhept leen ontfaen ende leen recht
pleghen Al beleende die leenheer den ionghel
ten broeder mitten goede binnen den iaertael
ten scaet den outsten niet aen sijn recht des hy
sijn goet versueket aen sijn here binnē der iaer
tael .ende en wil hem die here niet beleenen hi
draghe des tuuch aen twee des heren mannen
die dat saghen ende hoerdē daer nae en mach
hi hem sekerlick niet veriaeren eer hem dpe
here een wete laet bi twee sijnre mannen.

Daer nae sal hi sijn here hul den binnen
enen iare ende les weken Mer enich leen man
die drie mael aen sinen heer leen sendet . doet
hy hem wepgheringhe tot elcken mael inder
iaertael mit recht is hy des heren ledich : op
dat hi des van elcken mael sonderlinghe ghe
tughe heeft van twee sijn heren mannen of
sijn ouer heren mannen al dan mach hnt an
sine ou here verloeken alsoe noerscreuen staet
Item is die leen heer buten die grauescap bil
dom ofte merck . alsoe dat hy daer niet hy co

men en mach te recht sal hi sijn leen sueken au
sijns heren hof . het si stede burch of dorp daer
sijn voer vaders dat goet of ghehoudē hebbē
soe werft hi verft iaer ende dach dit sal hi oec
doen tot drie mael toe soe mach hi dat goet be
sitten sonder leeninghe des bi van elcke ver
sueck ghetuuch heeft van twee mannen alsoe
voerscreuen is . totter tijt dat hi vanden leen
here weder ghemaent wert bi twee sijne mā
nen so sal hi binnen iaers ende les weken sijne
heer hulden en eet doē hē hout en trou te we
sen als een leen mā sijne here leuldich is te doē

Om wat saken mē dē kepler soeken moet

Om vijf saken salmen dē kepler verloe
ken tot sijne hoecster dijnstat Daet eer
ste om ten beroepen oerdel dat gheschiet voer
een hoech recht daer die kepler naest bouen is
Dat anderde of dat hoghe recht twiuelde aen
een recht dat salmen dat beraet aen den kepler
halen **¶** Dat derde of die kepler sijn hof
maende tot des rijcs dienste . of totter roelsche
vaert **¶** Ten vierden . soe wie gemant in
der echten brenghen wil . dat en salmen nergent
doen . dan voer den kepler **¶** Ten vijften .
of hem gemant wt der achten tien wil .
die verlaect den kepler **[** Et in codice de sen
tencia possit et restitutis lege generalis res

xliij

titucio Ende als die duitschen enē kepler ghe
cozen hebben na haren recht . soe en mach hē
die paeus niet te banne doen dan om drie sa
ken Dat eerste is of hi inden ghelouue twiuel
de Dat ander of hi gods huus stoerde ¶ Dat
derde of hy sijn echte vrouwe begaue Om
dese drie saken mach hem die paeus bannen
Of hi ontsuldighe hem en of laet sonder eet
stat Want wanneer die keisers des rijcs hul
de ende recht ghelwozen heeft . soe en sal hy
daer nae gheen eetstat meer doen [Et in specu
lo capitulo primo Ende men en sal niemant
bannen hi en si xxv . iaer out

Wie dat gheen rechters wesen en sullen

PApen ioden wuen en echtelose kinder
en moghen gheen rechters wesen . noch
gheen donnisse ouer pemant vinden [Et i au
tentica de iudicibus paragrapho primo colla
cione septima] Ende soe waermen enen iode
begriht in een rechters stoel die machmē slaen
sonder bzuete ¶ Of doet hi enighe van dien
saken die hier voer staen inder ioden recht.
Mer alle ander ghewelt moghen si ouer een
kersten man wel claghen: ¶ Ende pemant
die des keplers vrede aen hem breket . dat sal
men rechten aen sijn ¶ Want god die heeftse
ghestroyt ouer al in allen eynden der werelt

ons tot een exempel daer sullen si in eyghēdō
verkeren sonder heerscappe of ampt **O**ec en
sullen si coninc noch prins hebbē **A**lso amos
die propheet seide **I**tem oec en sal niemant
rechter wesen hi en si xxv. iaer out **D**t ff de ē
iudicata lege qdā **D**oert die inden ban sijn wt
ghebannen lude: ende voert alle die ghene die
rechteloes sijn doch so moeten si drie sake wel
tughen **D**ats symonie ongheloue en des rix
verradenisse **D**t codex ad legem iuliani. lege
maiestas

Van coninc ende rechters recht

Anneer een coninc of bisscop eerst gheco
ren wert die sal ledich wesen alle ghes
richte en tolle. mūte en alle ghevāghene in al
le des rix steden en burghen. die ghevāghen
sal men voer hem brengen. ende mit recht ā
spreken of vrp laten alsoe verre als si onuer
wonen bliuen vanden rechters **I**tem her ey
ke vraget wie is dier rechter die dz oordel vra
ghet ofte die dat wt wilet **I**t segghe die dat
recht eynt ende vtet die is rechter **H**ier is le
ges weder ende leit die dat vonnisse vraghet
die is rechter. want hi ghebiet lust ende neemt
boet dat en doet die wiler niet **W**āt daer en is
gheen man sonder boete dan die rechter die dz
vraghet **D**t supra in libro secundo inden

inden stenen cloot articulo xiiij. **¶** Mer kepler
vrederic antwoert meester epk en leyt . voer
waer voer gode sijn si beyde rechters ghetelt
beide vragher en vjnder **I**te wāneer een oer
del vinder eē donnis gheuraghet is . en hi des
nz gheuindē en can **D**aer sal hi linē eet toe doē
dat hys niet vinden en can **S**oe wijnt hi verlt
xiiij daghen **T**en si dat die claghe op enen in
comenden wech v aerdighen man gae . soe sal
die dach niet langher wesen dā ouer nacht **D**u
sal te den incomelinc van ghelachtighē sake
een ouertoghen recht laten gheschien vā wes
des hi claghet . of op hem oec gheclaghet wort
Mer claghet men om egghen of om tpmmer
of mit bzieuen die daer teghenwoerdich sijn
so sal die verlt xiiij nacht wesen **I**tem iu comē
lude si alle die ghene die in dien ban onder diē
rechter niet gheseten en sijn **[**Et speculo saxo
num capitulo lxx. **¶** Item voert wanneer dpe
roemlsche coninc tot aken ghecroēt is mit ple
re **S**o sal hi belenen alle bisscoppen en abten
mit eenre sceptrem **E**n die vorsten mit eenre
naen . daer sullen dies heren wapē in staē vā
dat lantschap daer hi mede beleent wert

Van goet te verlaken

En mā mach rechtuaerdighe saken wel
tot dieften maken in drie maniere **I**ndē

eersten of hem enich ghestolen goet te houden
ghegheuen is. en hi niet en weet dattet gesto-
len is. **T**en anderen of hy goet vint en hi n-
en weet wiet toe behoert. **T**en derden of hem
goet aen drijft mit groet water. en hi des goe-
des niet op en biet inder kerken. mer wert hē
om dat goet gheuraghet ende vlekert hēt goe-
des of houdt soe ist dieftich. mer sijn lijf is o-
uerwrocht om dat hys wt niemans weer ge-
stolen en heeft. dat goet sal hi mit boete ouer-
gheuen. **I**tem alle gheuonden goede ende
drijfgoede dat drie sonnedaghe inder kerken
daer dpe vinder woent op ghebodē wert en-
de en volghet daer niemāt op binnē drie vier-
tien daghen. so neemt die kerc eē deel. die rech-
ter een deel. ende dat derdendeel sal die vinder
selue behouden. mer draech een man sijn goet
te lande om dat sijn scip. sinckē woude of sijn
huus branden woude. en hi sijn goet wt droe-
ghe. wie dat neemt dat is een dief wes eē mā
hem anders onderwint mit recht wert hy si
of ghewiset hy ghelt boete. **I**tem nochtan soe
hebben die scipbreknghe langhe tijt mit qua-
der ghewoenten haer goet verloren dat die he-
ren mit onrechter ghewelt voer recht hebben
willen. **I**n autentica nauigia **Cadice de**
furis. **W**ant albanus soude pilatus verant

woerden voer dē kepler tiberius . ende als hy
quam in galissen daer wert hi scip brokich en
de bleef een tyt legghen **W**ant hi lýt eñ goet
daer aen ghebruct hadde . doe was vespasiaē
daer een coninc . ende om dat hem albanus ge
nas vanden welspen of dalen soe gaf hy hem
quýt sōder letsel te hebbē vāder scipbrekighe

Van naghelijc recht

Heen vzeemt man en is sculdich te ant
woerden in eē dorp op een sonderlinghe
dorprecht . mer na rechten lātrecht . wilēt dije
dorpmā na sijnre ghewoente teghē lantrecht
dat salmen beropen voer dat hoghe recht dan
en sal die rechter van die sake niet voert rech
ten . mer hi salte daghen voer dat hoghe recht
daer dat behoert **E**nde rechtet die rechter daer
bouen so verboert hi sijn officium . ende ten
scaet den weder roeper niet **[** **D**t infra articu
lo in fine **M**er soe wie om ondaet of ghewelt
voer een gherecht ghebrocht wert die en mach
gheen oerdel schelden . want hi sijn lýt daer
mede verlenghen soude **[** **D**t in codice quorum
finem sine appellacione se sciendūtur lege ob
seruare **I**tem soe waer een man rechts be
gheert het si in dorpen of in steden daer sal hi
rechts pleghē hi si wie dat hi si **R**idder paep
of poorter **[** **D**t ff de iudicys l qui nō cogit **]**

En men sal hē en een pghelic incomē mā een
onuertoghen recht doē . en gheen vonnisse te
stedē ouer nacht dat vā geltachtighē sculdē es
Mer gheen man en sal dē anderen atwoerdē
te kampe of dat aen tlyt gaet . hi en si hē euen
buertich . en spreect een scpenbaer vzi man eē
huus saet an . hi mach hem wel verantwoer
den mit knape of mit bilate **Boert** wes een
incomen mā verwint op enen poerter of doz
per hi sal hē sijn ghelt bereiden ouer nacht of
men sal ouer drie nachten hem sijn nterste vā
nes gheuen en gelden die sculdē vā des gheis
goet die verwonnen is **E**n soe wie aldus vā
nen wert die sal die rechter boete gheuen **E**n
wert een incomē mā verwonnen van sculde
hi ghelde ouer nacht of die recht sal hē op hou
den in ghisel ende gheuen hem eten en drinckē
ghelijc sijn inghesin . onuerladen van enighē
arbejde . want dat ghelt al betaelt si of hi
mach hē den sculder ouer gheue die sallē oeck
houden also voerscreuē is **M**er otgaet hē dpe
besproken mā mit orecht soe sal hi die aēspre
ker den besproken man lossen van allen col
tē en scadē die die beclaechdē mā gelede heeft

Van beesten en van vee te scutten
Ile vee voghel of beest datmen scuttet
xlvij g ij

eñ mens niet wel heen driuen en mach. mē neē
twee buernoten eñ latē die beliē den scade soe
sal men hē dien scade rechten na scut recht. Itē
soe wie sinē hof niet en behendet. want dz ghe
meen cozen is in comen. wes scade hē schiet di
en sal mē hē nz rechten. mer soe wie sijn hof be
hendet heeft mit recht rechtmen hē sinen scade

Vāden heerden ende vā beeste

Rich heerder die om loon dient comen
die woulen beeren of vollen of andē wil
de beesten eñ bpten sijn vee of scapen. Ende en
roept die herder gheen ghescrepe dat hy bewis
len mach te recht. so sal hi die scade ghelden
mer heeft die herder menigherhande vee en
de beesten in sijnre hoede. eñ bñt of leemt dat
een vee des anders vee so sal die herde wilē
dat beest die dat ghedaen heeft ende doē daer
sinen eet toe. Dan sal die here vā dat beest diet
ghedaen heeft dat ghewonde beest in sinē stal
houden op sinen cost tot dat dat beest wel we
der te velde gaen mach. mer sterft dat beest
hi ghelt sijn weergelt. **I**n ff **S**i quadru
pes pauperiē fecisse dicatur lege p̄ma p̄aḡ dū
arietes. **A**ltē mist eē man een beest des auōts
dat die harde after ghelaten heeft eñ betijt den
man den harde den eersten auont als die har
de mitten anderen vee in coemt dpen harder

gheldē hem dat beest. mer wert hi daer nae be-
tūt van niemant dat hi hē een beest vlozē heeft.
hi mach hem mit sinen eet wel ontsuldighen.
dat bi sinen sculde gheen beeste vlozē en si **Et**
in speculo cap. ix. Vā des rīcx heer straten

Alle heer straten sullen alsoe breet wesen
als dat die een waghen den anderē wā-
ken mach. en den ongheladen waghē sal wā-
ken den gheladen waghen. **Oeck** wie eerst in
enen enghen weghe coemt. of op eenre brug-
ghen die sal eerst ouer varē. en so wie eerst tot
ter molen coemt die sal men eerst malen dats
recht. **Item** soe wie des rīcx heer straet aen-
graeft of minret. wert hi daer op beclaghet hi
sult mit boeten legghen laten ende weder aen-
deluen. **Item** soe wie van meenre waerscap
aen slaet dat sal men hem ontwaren op wat
tiden dat mē wil. **Coemt** hi daer nae wēd daer
op hy sal den scade mit boeten beteren. **Item**
waer dat sake dat die lanthere sinen pachter
enighe ontwaringhe dede. en hi in sijnre ont-
waringhe bleue. so soude die lanthere des eer-
sten rechte daghe daer nae voer gherecht comen
en sijn ghehout daer toe doen dat sijn pachter
aen dat lant huer noch tijt aen en had. ende la-
ten dat tekenen also dz hūt beschinighē of be-
wisen mocht of die ontwaringe en waer van

gheenre weerden **I**tē alle die lantherē die ha-
re pachters verdriuen willē van lāden en̄ er-
uen dat die ploech begaet . die sal hē dz hoghe
lant otwarē voer sīte iacobs dach indē somer
en̄ alle ned lāde voer sint peter daer naest vol-
ghende diemen hept ad cathedram des gelijcs
sal die lantsate sinen here oeck . of hi ghelde dē
ouden pacht **M**er ontwaert die here sinē lant
late ter rechter tijt sijn erue . en̄ laeiet die lant
late daer en bouē sonē weder sprake vā recht
hi heeft saet en̄ arbept verlozen . en̄ voert hēt
daer na vanden erue so is hi eē gheweldenaer

Hoe die kinder hoer goet deplen nae der
ouder doot

Ochteren en̄ soenē die wt hoers vaders
en̄ moeders huse bestaet sijn mit mede-
gaue . die en sullen vander eerster doot hoerre
ouderen niet deplē mit die broeders en̄ susters
die daer ombestadet en̄ onghagoet sijn **M**er
die vader of die moeder die daer langheste le-
uet die sal deplen mitten knderen die al dan
onbestaet ende onghagoet sijn **M**er ten laetstē
doden sullen si ghelijc deplen ende erue nemē
aloe verre als si alle vander eerster doot ghe-
goet sijn . mer bliuen si sitten onghedeplē tot
inden laetsten doot . soe sullen die knder die
als dan bestaet sijn in tasten mit eenre hāt en̄

die ombestade mit beiden handen **B**ehoudelic
alle heerscilt ende leen ende vordelgc goet te
gaen daert van rechte behoert

Hier nae volghen een deel vanden rechten
die god selue gheset heeft

Die here seide tot moyses opten berch o
reb. mē sal rechtē lijf ouer lijf. oghe ouer
oghe. lpt ouer lpt. hant ouer hant. voet ouer
voet. tant ouer tant. **M**er gheuiet eē dootslach
onuertiens die en verbuert daer mede sijn lijf
niet. mer hi sal wpen vter stat vanden wre
ker des bloedes. **E**nde die stat daer hi in w
ken sal daer sal hi openbaren eū verborghen
recht daer of te verbeuden dat sijn saken on
uertiens ghelciet sijn. daer salmen hem othou
den totter tijt dat die grote bisscop sterft soe
mach hi mit eē nie we ghecozen bisscop weder
in sijn stat comen ende hebben voldae dē wre
ker vanden bloede. **I**n exodo cap. xxv

Item waert sake dat enich man den anderen
sloghe. alsoe dat hi hē woude. ende die ghe
woude mā versumede hem seluer of hē quae
pestilenci of ander siect aen. of hi ghenale vā
der woude. ende ghinc vrp los opter stratē eū
hp dat belcinighen colte ende daer nae storue
hi. daer of en coltmen mit recht ghenen doot
slach maken wāt hi hem seluen vsümet had

xlix

Scolastica leyt van enen dootslach onuerliēs
dat is of een mensche ramede op enen voghel
of op een wilt beest en hy scoet sinen orient. of
die inden bossche hout houwet en dat hout be-
uiel sinen orient. of ontuloghe hē sijn axe vā
sijn bōle en rakede sinen orient. dit en des ghe-
lijcx sijn dootslaghe onuerliens. mer soe wpe
mit wille eens menschen bloet stortede ende
slaten doot. sich dat bloet en mach niet ghesu-
uert worden dan mit des gheens bloet die dat
wt storten dede. **E**chter seide die here soe wpe
den tempel besmit mit bloede of mit diefte of
mit roue hi en sal daer gheen vriheit in hebbē
Soe wie sijn vader ofts moeder slaet of scoet
ofte werpet hy sal die doot steruen. **D**oert
seide die here alle gherofte eyghene ende ghe-
uanghen menschen die sullen orp wesen indē
iaer der verlatenisse dat is dat vijftichste iaer
iubileo. alsoe los en alsoe orp als die mensche
welen wil van mi. als hi minen hoghen tem-
pel versuect en daer minen naem aen roepet
alsoe los en orp salstu dinen broeder latē indē
iaer iubileo. **I**n exodo cap. xxx.

Dan goods recht

Nen olse die een mensche doot. men sal
den olse stenē. en mē sal sijn vleisch niet
etē mer ist dē here vādē olse ghesleit dz sijn os

bitende of stotende is en bant hys niet op . hy
is sculdich dier daet wert hi daer of bedraghe
Soe wie een put of een cuul graeft die hi niet
en ouerdect valt iemants os of ezel daer i die
here vanden put sal den os ghelden om weer-
de en behonden dat vee of beest **I**s dat iemas
vee eens anders vee doot of leent dien doden
os sullen si te samen deplen ende ghelden . mer
wilt hi dat sijn os of vee stotende was hi salt
alleen ghelden **S**oe wie ene os steelt hi sal den
os vhuout ghelden . ende en heeft hi niet me-
de te ghelden men sal den dief daer voer ver-
copen **B**reket enich man in eens ander mans
huus of graeft hi hem daer in bi nacht . slaten
die huus here doot hi is sijn bloedes onsculdich
mer is die sonne op . dz die dach hem opbaert
loe is hi manflachtich **I**tem slaet een ma al
dus enen ander doot als daer ghescreuen staet
hi bliues sonder scade in dien dat hilt den ghe-
recht kundich maket dattet alsoe ghesriet is

Vanden seluen recht

Doe wie sijn ouer vliegghet in eens anders
rozen hi sal den scade ghelden **E**nde loe
wie pemat of leent os of ezel of scaep wertet
hem ghestolen men sal hem dwinghen te gel-
den . mer hout hilt om loen ende wertet ghe-
gheten van een vzeemt beest hy en sals niet

geldē **I**t dat hēt trefkelic bewijst **T**ouenaers
en ketters of die afgoden oefenē die en salstu
niet laten leuē den onnoselen noch den gherech
tighen en salstu niet doden **W**ant ic den qua
den contrari bin **O**ntfanc gheen ghiften in
den donnissen want si verblinden der wiler
lude oghen ende si verkeren der gherechtiger
woerde **B**indestu dñs opants os gheuallē
in enen put du salsten hē dan dan wt trecken
Opstu hem in dolen inden weghe du salsten
hem thuus senden **D**u en salste gheen huwe
lic maken mitten chananeen dat is te verstaē
mitten onghelouighen **E**nich man die een ma
ghet coept ende **S**laept hi daer bi hē en salder
niet voert vercopen **M**er huert hi een maghet
om loen die oze is **S**laept hi daer bi en wil hē
haer niet trouwen of en wils sijn vader niet
ghehenghē **h**ē is haer sculdich te māne te hel
pen nae hoeren staet ende copen haer cleyder
voer haere suuerhept:

It sijn des heren verbodē i sijn recht **Exodo**
Och seide die here tot moyses **S**oe wpe
dat slaept bi sijns vaders wijf of ampe
die salmen wt leiden ende hem beiden doden
Soe wpe datter slapet by eens mans wif
die poeptger ende die ouerspeelganne salmen

bede stenen Josephus en scolastica seggē **A**l
so verre als dat in een stede of dorp gheschiet
mer werden si beuōden inden acker so sal mē
dē poptier doden en dat wijf leuēde late **W**āt
si mochte wel ghelupt gheroepen hebben . en
ngemant en condēs ghehozen **S**oe wie slapet
bi sijns soens wijf of bi sijns wijfs moeder of
bi sijns wijfs dochter die salmen te samen dor
den **S**oe wie onnatuerlic misbruuct ofte man
ofte wijf of mit enich beest oncuulheit doet die
en salstu niet laten leuen **S**oe wie slapet bi
sijn suster . en alle die phitonissen die salmen
stenen mit alle dē ghenē die hē daer aen houdē

[Et in leuitico ca xxvi . **]** **H**ier op seit die
here ist dattu mijn stemme hoerste ende hoer
ste mijn geboden en mijn vānisse so sal ic dijn
re vianden viant wesen . en ic salse quellē die
di quellen **[**Et in leuitico cap . xxiiij & xxx . :

Die here seide echter mē en sal gheē gelt
ontfanghen van enen die bloet sculdich
is en mē sal niemant doden om gherecht oer
konde **D**u en salste ngemant sijn loen onthou
den ouer nacht noch ngemant en sal twee ma
te of ghewicht in sijn huus hebben **E**nde soe
wie venijn ouer hem draghet die salmen dat
selue doen dat hi ghedocht hadde een ander
daer mede te doen **[**Et in nūj staet capitulo

li

xxix **D**u en sulste den incomelinc niet quellen
of verdriet doen .du en salste gheen pdel ghe-
ban inden tempel makē in minen aenscouwen
Inden oerbaer ontfermt di ouer den onnos-
len en ouer den armen .du en salste dinen prin-
cen n̄ vloken **D**ie weduwē en die wese en sal-
stu n̄ rouē of verdrukken .wāt hoer roep toent
tot mi en ic salt horen .ende ist dat ghijt doet
Ic sal v wif en kinder weduwen en wese ma-
ken **D**u salste vonnissen den rphen ghelijc dē
armen .den groten ghelijc den cleynen . du en
salste niemant wt nemen **W**ant dat vonnis
is mijn **E**nde wert enich ghebonden dz hi val-
sche oerconde of vonnisse ouer sinen euen mē-
sche ghewijst of ghetughet heuet die salmen
dat selue doen dat hi enen anderen ouer ghes-
tuuch heeft ¶ **J**osephus seit .dit glose aldus
wes aen die menscheit draghet dat sal hi mit
ter menscheit beteren **M**er wert een sijn goet
mit onrecht of ghewiset of mit ghetughe ont-
lept ¶ **W**oer god salt den oerdel vinden .of den
tugher ghelden .wāt wie in eens rechters kee-
le sittet die is noot dat hy die verstandnisse
vanden vonnisse weet ¶ **I**n ecclesiastico ca-
pittulo xxxviij ¶ **M**er du salste gherechtelijck
inden gherecht volghē op dattu wel sijn moet
ende dattu langhe leuen moghes **I**n dat lant

dat ic di gheuen sal **E**n is dat ghi dit niet en
doetste en in minen weghe niet en wanderste
en mijn gheboden en mijn vonnis n̄ en hout-
ste die ic di ghegheuen hebbe **S**ich ic bin d̄ijn
here d̄ijn god en ic wilētier der vader quaetheit
op den kinderē inden derden en inden vierden
gheslachte en ic doe ontfermherticheit in veel
dulētighē den ghenē die mijn ghebode en mijn
vonnissen wachten **S**colastica leit dat die he-
re wel wreket d̄ vader quaetheit aen s̄ijn saet
hier op deser warelt **M**er inder ewicheit sal
een pghelic s̄jns selfs last draghen **H**ier nae
belouede die here den kinderen vā p̄srahel me-
nighe benedictie den ghenen die s̄ijn gheboden
ende s̄ijn vonnissen hieldē **E**n hi belouede me-
nighe maledixie die contrari daden **A**lloe in
leuitico ende in deutronomio ghescreuen staet

¶ Van die twaelf maledictien

Ter na clam moples mit aaron s̄inē bro-
der ende mit alle leuiten opten berch ga-
razam .ende als hi hem ghesleit hadde al des
heren gebode die hi hem ghegheue hadde doe
sonden die kinder vā p̄srahel op enen ande-
ren berch gheheten hebal .ende die leuiten la-
sen mit luder stemmen twaelf maledixien en-
de die ander les gheslachten die sonden

lij

beneden die ander ses gheslachten . en si gauen
antwoerde **I**nden eerste riepen die leuiter **V**er
maledijt si die man die maket beelde of afgo-
den in des heren onwaerdicheyt **E**n alt volc ant-
woerde amen **V**ermaledijt is hi die vader en-
de moeder niet en eert **E**n alt volc antwoerde
amen **V**ermaledijt is hi die sijnns naeste pa-
len ouerlettet **E**n al dz volc antwoerde amen
Vermaledijt is hi die den blinden doet dolen
inden weghe **E**nde al dat volc antwoerde a-
men **V**ermaledijt is hi die der armen vōnis
verkeert **E**nde al dat volc antwoerde amen
Vermaledijt is hi die slaept bi sijnns vads wif
Et reuelat operimentum lectuli eius **E**nde
alt volc antwoerde amen **V**ermaledijt is hi die
doet vultheit mit eere beeste **E**n alt volc ant-
woerde amen **V**ermaledijt is hi die slapet bi
sijn luster **E**nde alt volc antwoerde amen
Vermaledijt is hi die slaept bi sijn swagher
Ende alt volc antwoerde amen **V**ermaledijt
is hi die slaept bi een anders mans wif **E**nde
al dat volc antwoerde amen **V**ermaledijt is
hi die ghiften ontfaet om te slaen een mensche
Ende al dat volc antwoerde amen **V**ermale-
dijt is hi die niet en blijft ind ewe goods **E**n
alt volc antwoerde amen **V**t in deutrono-
mij capitulo xxvij .

Wanneer een man sijn leen verloeken sal
En leen here en sal niemā mit enigē goe
de belenē hi en hebbe eerst selue sijn leen
vā sinē ouerheer otfakē **E**n wāneer hi sijn goet
ontfaen heeft so beghint sijn iaertael daer bin
nē sellē sine mānen haer leen an hē verlokē
En wes dan ouersocht wert datmē dā hē scul
dich te houden is so heeft die here sijn iaertael
dz goet te volghē **D**at is also menich iaer al
so menich heerscilt is vāden coninc nederwert
wtghenomē dz hē gheen kinder verlwighē en
moghē binnen harē iarē tot leenrecht noch tot
lantrecht **E**nde of des kints mōber wat ver
sumede dat sal dz kint tot sinen iarē wed aen
naen **I**tem wanneer die vader sterft soe sal
die leenheer sijn outste soen nae recht belenen
mit sijn vaders goede oec hoe lāc hi is **A**lst dē
mōmber aen hem sent alst recht is die mōm
ber sal oec hulde sweren ende dienen **O**ec sal
men den leen here burghe setten dat dit beleē
de kint die outste soen is om dat nēmant ā
ders nae en coemt die die here om dz goet mit
meerre recht aen taelt **M**er heeft die here
enen iongheren soen beleent ten scaet den out
sten aen sijn recht niet alsoe verre als den ou
sten binnen den iaertael verluect **I**tem die
here mach oec wel ij. of ij. of meer broeders

lij

h i

belenen mit enen goede die tot horen iarē ghe
comen sijn. **A**lloe verre als die leen erue dz
goet mit sinen broederen in gheliker weren
hebben wil. **I**n speculo saxonis ca. cc. en
xviii. **M**er soe waer een leen heer twee of iij
man belenen wil. mit enen goede die hem elc
recht toe vermeten. **S**o en mach haerre gheē
dat leen op draghen den anderē te staden om
enen anderen daer mede te belenen. **E**er dz leē
ghedept is daert van recht hoert. **V**an
twee of drie man een goet te belenen.

Dreken twee man een erfleē aen die
beide die weer niet en hebben. **A**lso dat
si beide daer aen ghebozen sijn ende niet van
lade. **S**oe wie daer die eerste leninghe hebben
die heeft die were. **t**hent si hem mit leen recht
ondept wert behoudelike die loon die weer
nae sijnz vaders doot ende den enen broeder
van den anderen vā erfleē. **M**er steruet die
vād en sijn loon beide binnen den iaertal die
ander leē erue sal dz goet aen sinē here verloe
ken binnen den iaertal mit een heerwade van
allen erfleē. en niet vāden rechtē keiserleē.

Ortleit die here sinen mā. **o** nae en heeft
die here gheen manscap aen die goeden
mer ortleit die mālinē here hi sal sinē here eerst
dz goet op dragē in sijn teghewoerdicheit ofte

manſcap mittē goede of ſcriuē So is die here
dz goet ledich ſonē aenſpraec of leērecht daer
aē te volghē **D**ec en ſal die eē opten ādern niet
ſcadighen binnen eē atmael na dz op draghen
Wt in Speculo capitulo centesimo ij. lxxxv.:

Dan tughe ende hoemen een ponnis wē
roepen ſal tot leenrecht

Ert nemannt beſproken na doede ſijns
vaders ende ſijne moeder dat hi dēcht
ghebozen ſijn. die dat leit die moet op hē tu
ghen mit leuen volcomender luden aent reth
te die dat opten heilighen ſwoeren **D**och mach
een man ſijn echte ende goede recht bet houdē
ſelue mit ſijn derden dan ment hem of tughen
moghe **E**nde alle die ghene die in onechte ge
boren ſijn die en ſullen den heerſchilt vanden
leen niet aen beſteruen van vader noch van
moed hi en ſi eerſt vercoren voer des keiſers
ſcaer. noch op epgghen luden **E**nde op alle die
ghene die rechteloes ſijn **M**er alle epggheli
ke goeden moghē ſi hebbē **I**tē beſpreect die leē
here ſinē man of die een mā dē anderē tot leen
recht an om een goet. en wert die ſprake mpt
oerdel ghedaghet op drie viertiē daghen **S**oe
wie daer dan niet en coemt die is nederuellich
ende men ondeplt hem dat goet mit recht.
het en beneēt hem wettelijke noot of hg ſal dat

liij

h ij

goet mit boeten laten. en coemt hi voer sinen
heer. Ende voer des heren mannen om leen
recht te pleghē. En wert hē sijn goet oदैilt mit
leenrecht so mach hi dat vonnis beseldē of hi
wil en brenghen dz voer sijn ouer heer. Mer
soe wie eē vonnes schelt die sal staen mit bloe
ten hoofde sonder wapen zwaerde noch spo
re huue noch bokelaer mes noch roker en sal
hi ouer hē hebbē. Soe mach hi segghē. here dz
vonnis dat die mā gheuonden heeft dat is eē
onrecht vonnisse. En ic sals een beter vinden
so ic goesproken hebbē in mijnre dingwoerde
dat is eē recht vonnisse. en des sal ic weddē na
den kepler recht. Hier om daghet mi voer enē
meerderen here. ende hogheren houe. Ende
wanneer dit aldus gheschpet is so en salmen
gheenre lepe vonnisse daer ouer vonden.
Item borghen soe sullen sy setten dat si hoer
recht op bejden siden volcomen sullen. Ten
si dat si noch een halue hoene lants van dpen
here te leen houden die noch onbesproken is.
Oec en sal niemant burch noch tuuch wesen
hi en hebbe onder den here also veel goets als
die wedde en die boete mitten waerghelde an
draghen. In speculo saxonis cap. cc. lxxvi.
Item wepghert die here sinen man sijn goet
te verlien die daer mit recht aen gheeruet sy

binnen die iaertael . soe sal die man dat goet
āderwerf aen hem sinnen binnen tander iaer
tal . of hi mach hem weder daer aen vaeriarē
want een leen here mach hem wel beraden of
hē wat aen ghecomē waer hier binnen en sal
die man niet tughen noch leen rechts plegghen

Onstantijn die grote kepler dz die paus
dz waerlike recht tottē gheestelikē **H**ier
om wes men mit gheesteliken recht niet beuin
den en can ghehoersaem te wesen dat sal mē
sterken mitten waerlikē recht die daer scaet t
sielen ende niet dat lijf **O**eck en scaet hi ghenē
man tot leen recht daer en volghe des keisers
echte nae Item dit is vandē xii articulen die
gregorius die vijfte paus weder roept

Cemt een man een wijf die erk leen he
uet so neemt hi al haer goet in rechter
momberscap . ende hi sal dien leen here bi hul
den verpleghen binnē den iaertael al dā heeft
hi den heer scilt **E**nde sal voert alle leenrecht
pleghen ende die vrouwe heeft al hoers mā
recht . het si hogher of legher **E**n soe wanneer
hoer man sterft . so treet si weder in hoer oude
recht **M**er steruet die vrouwe eer dpe man
so is die man sijn leeninghe ten eynde gheromē
Ten si dat hem die nae hant mit rechte ghedi
ghe daer aen gheleent si **W**ant een leen here

la

h ij

mach wel een man nae sijn mans doot nae
hant lenen. **H**et si erue of iaerghelt of hi wil
des ment binnen iaertael nae sijn mans doot
an hē sent. **D**t in speculo saxonis ca. cc. xlvij.

Dan leen

Die beleende mā sal sinē here hulde ende
owerē dz hi hē hout si also enē beruē mā
sinē heer vā rechts wegghen sculdich is te doen
enē toebehoert. **A**lsoe langhe als hy sinen man
wesen sal enē dat goet hebbē wil. **E**er hi dz ghe
daen heeft en mach hy nymāts ghetnuch we
sen tot leenrecht. **H**i sal oech sinē here ghetrou
we wesen so waer hi bi hem is. **E**n crighet die
here viande op sijn lant sijn mānen sullē hem
dienē als hi hē dat kundighet bi twe sijnre mā
nen vi. weken voer die tijt dz hi darē sal. ende
ses nae dienē. **I**tem wert die leen man gheuā
ghen die here sal hem dan mit recht weder lof
sen alsoe verre als hy gheuangen wert in des
heren dienst daer hi ghelaten wert. **I**tē waert
sake dat een leen man te dienst gheboden wor
de. soe sellen hem die leen heren den cost besoz
ghen ten waer dattet leen so swaer waer dat
men moghelic is grote dienst om doen mocht.
Item die vorsten sullē dat rijk dienē binen dē
duytschen lande. **M**er wāneer dat rijk tot ro
men reist om al daer ghecroent te wesen. **S**o

sullē di vorstē mit hē varē die eerst in des rīcx
kuer sijn. dz sijn die bisscop vā trper. vā mens
vā colē. die palens graue vāden rīn die har
toech vā lassē. die marc graue vā brādēburch
ēn voert sal elc mā varē mit sinē here des rīcx
goet te leen hebbē. of hi mach die vaert lossen
mit eē iaer rēten vā sijn leē goet. Men sal dese
vaert biedē eē iaer. ēn di weken ende iij daghe
voert sal elc mā sinē leenheer dienen tot allen
leenrecht als hi hem des vermaēt bi twee sijn
re māuen

Van tuuchnisse

Hē mā en sal tuuch wesen noch verdel
vīden tot leērecht hi en hebbe een halue
hoeue leēgoets of meer. Dec en sullē niet tughē
bannighe luden of die in des keisers achte sijn
ēn die twotlaghe gheleit sijn die en sullen n̄z tu
ghen indē ban daer si twotlaghe ghelept sijn.

Hoemen leen verlenen sal

Ighet enē heer sijn mā te leē recht daer
hi hē om aen spreect die mā en sal sinen
heer n̄z ātwoerdē eer sijn āsprake gheindt is
mer neēt die mā dach ēn besterft die besprokē
mā ander goet an. eer dz vonnis gheint is ēn
coemt die mā voer sinen heer ēn verbiet hem
voer h. mānē die heer sallen belenē mit diē an
derē goede al en is sijn vōnille niet gheepndt
want hi mocht hem anders an trecken dat hy

lvi

veriaertaelde aē sijn goet. en wenghert die he-
re die mā sijn goet te lenē die mā werkdach eē
iaer en les wekē went hē die here beradē heeft
En coemt die mā weder tepndē den iaertael.
en noch binnē sijn derde iaertael en verbiet hē
na leenrecht mit bloetē hoelde mit vlamendē
handen tonēde dz heer ghewade wenghert hē
noch die here die lenighe. Te recht salt hē dpe
ouer here lenen op dat hys tughe heeft van ij-
sijne mānen. Dat hem die here driemaal weg-
gheringhe ghedaen heeft. Itē alle tughe mach
die here wel tughen op sijn man mit twe sijn-
re ewe sijnre mannen sonst daer sijn man sijn
leen mede verlielen soude dz moet hi tugē mit
vi. mannē nochtan sal die ouer here sinen mā
eē weet laten. wāneer hi die neder mā belenē
sal. En hi sal hem besculdighē voer sine mānē
waer om dat hi sijn neder mā leen weigherin-
ghe ghedaen heeft. so is die neder here des leīs
ledich. ten si dattet onder hem verlumet is.

Van leninghe ende van ghetughe

Oe waer een heer goet leent enen man
voer sinen māne. Alle die daer teghen
woerdich sijn sonder weder spraken. Gheen
aenspraec en hebben si daer nae op dat goet.
Mer gheen here en sal niemant belenen mit
enighen goede men sal dat goet eerst benomē

ende openen van wpen hē dat goet aē quaent
Oec en sal gheē mā anderwerue goet ontfaen
Dz hē eens gheleēt is of hīt al op laet of vcoept
en hē dat goet wed binē iaer en binne dach be-
sterft **E**n gheē mā en is sculdich sinen leē here
te antwoerden tot leenrecht vā scade of vā ge-
breken die sijn mā hem ghedaen heuet. of dpe
here sinen mā vā saken die ghesiet sijn eer hg
sijn man wert **A**tem die here mach leenrecht
houden mit iij. sijnre mānen of meer **D**z is eē
man diemēt vraghet en twee die raden **A**tem
inden sticht van vtrecht moeter meer welen.
Wanneer die kinder erknaem werden

In vader eruet sinen leen op sinen out-
sten recht scepen soen. alsoe verre als die
sone alsoe langhe na sinen vader leeft datmē
sijn stemme horen mach inden epude der ca-
meren daer hi in ghebozen wert **A**nders en is
dz kint aen gheen leen gheruert **E**n die here en
sal niemant belenen hi en si eē scepenbaer vzi
man hier nae sal hi hem bi hulden verpleghē

Van daghen te leen recht ende wettelic
noot saken

Wert een man ghedaghet tot leenrecht
mit des leen heren bode ende twe sijnre
mannen die dat horen ouer ses weken voer te
comen **C**oemt die man niet voer hi allmen
loij

heer wet gheuen Ende wort hi voert gheda-
ghet āderweruē noch gheeft hi wedde **Tē** der
dē mael ondeilt men hē allulc leen als hi van
dien leen here houdēde is het en beneēt hē wet
telike noot dat hi si ori of epghē die dz hout op
ten heilighē Dese noot is vāghenille siechept
peregrimage butē des lāts en des rīcs dienst
Alloe verre als hi daer toe gheladē wert mer
lette een man vanckemille of ander noot so dz
hi niet comen en conde noch ghenē bode sendē
loe sal hi comen ten naesten ghedinghe als hy
los wert en wed te lande coemt Ende bewpē
dien noot als recht is en bliuens sonder scade
mer is hem des rīcx of sīns leen heren heer
waert gheboden nadē recht van leen **E**n scaet
hi ond recht ghedaghet en volghet hi die heer
waert ten scaet hem aen sīn recht niet der wis
len hi inden dienst is

Van onuersterflic leen

Oemt een scpenbaer vyz man een leen
an bi stercken dat hi sinen minderen tot
een leen heer ontfaen moet en wert hi sīn mā
dat en scaet den vrien man aen sīn recht niet
wāt alle gheboert sīn van naturen en die mā
scap is vā ghesettē recht ende gheē gelet recht
en mach natuerlic recht verdrukken **W**t i in
stitutis de legittima agnatoꝝ tutela pa gpho

Finali **M**er die here en mach niet vnederen
sinen man als hier nae volghet

Hoe een man sijn leen aen euen anderē
niet sueken en derf.

Net eē leen heer sijn goet en sijn māscap
op voer sinē ouer here en otkfaet dz eē die
hē niet eue boertich en is sijn mānen moghen
wel wepgherē haer goet vandē anderē te ont-
faen **O**er naē die here een wijf die niet scpen-
baer en is **E**n wint hi bi haer enen soen die hē
niet eue boertich en is sijn mannē moghen of
gaen alsoe voerscreuē is **I**tem dit is ghelept
vāden oudē vsterflikē leen **D**ie die romeinē on-
se ouders te lenē plaghen dan sullē die mānen
gaen voer horē ouer heer. en begherē dat hi hē
wile enē daer hi sijn goet of houden mach mit
alsoe groter eren als hēt vandē anderen helt
Wāt gheē recht en wilet datmē pemāt mit si-
nen goede vnederen sal mit begherē recht of
legherē heren mer wilet die ouer here dz hēt ot
faen sal ten scaet hē aen sijn goede recht niet. :

Soect pemant sijn leen aen sijn kint dat
binnen sinen iaren is als recht is **E**nde
wepghert dat kint ende sijn māber die lenia-
ghe die man salt daer nae weder versoerken
tenden sinen iaren of die man mach hem we-
der periaren tenden des kints saertal iacr en

lvij

dach Item gheen here en is sculdich sinē man-
te atwoerdē voer sinē ouer heer hi en hebbe hē
eerst recht gheweyghert **H**oe een leen
here sijn mans nacowelinghen belenen sal

Teruet een mā die drie of vier sonē heeft
of meer dat staet totter kinder kuer welc
van hē die here dz goet lenē sal also verre als
si volcomen vā liue sijn en euen boertich ende
si dat eēdrachtelic vā harē here begherēde sijn
binnē den iaertal **D**aer tendē heeft die here dē
kuere of enighe vā hē belenē wil des hi hē binē
den iaertael gheen leninghe gheweighert en
heeft **E**n so waer enich man beleent wert mit
erue sonē onderscheit alsulc timmer als op dz
erue staet dat heuet hi mede in leninghe **I**tem
laet een mā sinen here eē goet op in maniere
dz hēt enen anderē voert belene hi en machs
mit recht niet houwen want het is hem op ge-
draghen tot eens anderen behoef

Waer die leen mannen haer leen versue-
ken sullen

H heuet enen leen here veel sonen die hy
alle beleent mit goede of dorp na sijnre
doot en sullen die mannen mer enē here ont-
faen **D**ie welcke beleent is mit eē stede of dor-
pe of burch daer die man sijn leen of hielt **S**on-
nen ouer here sal hem des besceyden an welc

hi sijn leen te recht sueken sal **W**at die here is
ledich sader wilinghe **M**er heeft die here een
dorp of eē stede besceidē daer hi hē sijn goet in
gheleēt heeft die mā en sals op een ander stede
niet loeken **O**ec en sal gheē leen here sinen mā
antwoerden voer sinen ouer here .hi en hebbe
hem rechtes gheweighert voer sinen mannen
des hi bewisē mach mit ghetughe .mer so wie
hē seluē tot tughe biet voer sinē here of voert
gherecht die en mach gheen mā tot scade tugē
Dt ff de procuratorib? lege oia **H**ier op leit
meester epke drie saken **T**en eersten of hi der
tuuchnisse ghenieten woude **T**en anderē ver
moetmen dat hi een licht man si **T**en derden
dattet een sot si .want des pleghen sotten ves
le .dat si berechten ongheuraghet **H**ier om en
sal hem gheenrehande ghericht daer an keren
Dt in causa questione prima **Cap. in primis.**

Van die wtuaert nae des mans doot

Alle morghen gaue die een man sinen wi
ue gheeft dat behout si tot hare liue **N**a
hoer doot coemtet weē op horen mā of op sp
nen eruen **M**er sterft die mā voer ende schept
si van haren kinderen .si neemt te doeren wt al
hoer voerdel mit morghen gaue ende lijftocht
ende is der vrouwen of den kinderen wat an
bestoruen der wijlen dat sy ongheleypden te sa

men laten dat sullē si te samē deilen **A**lso ver
re als dz deilbaer goet is **S**o neēt die vrouwe
half en die kind half **M**er gheen wif en eruet
dz timmer op hare erue **D**at op haer lijftocht
staet. wāt alle erue die eruen mittē ghebouwe
daer die aerde bliuet **I**tē men en sal gheē wif
nae haers mans doot wt linen goede wilē die
een kint draghet **E**er si des kints ghenselen is
Ende die wee daghe ouer gheleden sijn **A**lsoe
verre als si haer drachtich toent binnen den
eersten maent voer des kints momber al en
heeft dat wif gheen recht tot des mans goet
na sijnre doot **S**o moet si doch sijn kint die sijn
erue neemt van sijn vader **H**ier om salt kint
sijn moeder weder doeden **D**t codice de aen
dis liberum lege si compotenti

Hoe een man sijn leen here wphen sal

De wie sijn leē heer doot slaet sonde noot
weer die verbuert sijn lijf **E**n allulc leē
als hi van hē houdēde is **I**tē nootweer is of di
dinē here sloghe of wōde mit wapen en of hy
dijn huus stormede si du in weerste **D**it moet
stu bewisē mit vij mannen. wāt het is beter dz
een man sijn lijf en sijn goet verweer dā hi na
claghe **M**er sloeghe di dijn here mit sijn vuist
du en salt hem mit ghene wapen weder slaē
Dt inden steppen cloet articulo lxxix

Hoemen twee leen heren dienen sal

Rich mā die twee leē herē heeft die mach
hē beidē heeruaert manen mit leē mānē
als recht is So sal hi die eerste manighe vol-
ghen Die ander mach hi lossen mit eē iaer pē-
len vādē goede dat hi van hē houde of mit x-
pondē **W**ert een mā ghedaghet vā linen here
tot leērecht daer hi teghēwoerdich is en noemt
die here dien dach hi sal dien dach houden op
sijns heren cost **E**n coēt hi dan niet hi sal sinē
here wedde gheuen **W**ert die man voer ghe-
daghet ouer xij. daghē mit den heren bode aē
sijn hof daer sijn inuaert en sijn wtuaert is dz
twee sijne mānen horen **M**er en heeft die mā
gheen hof daer hi stadelic in woent. mē salt hē
kundighē aen dien goede die hi vā hem hout
Cocmt hi niet hi sal linen here wedden het en
beneme hem wittelike noot **T**en derden mael
is hi alle der claghen beuallen. mer tot elcker
maninghe soe sal die here enen sonderlinghe
boede hebben **D**ese oerdele die cen man ouer
die anderen vint die sal xxv. iaer out wesen
Ende volcomen aen sijn recht **A**lle oerdele die
die leen here sijn mannen vraghet die sal hi
verwilen sonder manninghe vā leenrecht **E**n
die here sal vraghen sinen mannen of sijn vol-
ghen **C**onnē die mannē dat oerdel niet vintē

li sullē xlvj daghē verlt nemē **O**p dat sūt ingt
harē ede houde dz sijnz vinden en kundē daer
salle die here weder daghen **S**oe wie daer nē
en coemt die is weldachtich · mer die here en
mach ghenē man vorlt gheuē sōt desclaghers
wil **E**n oec op wien dieclagē gheet mer bescul
dighet hi enē vā eenre ander saken · want die
eerste clage geuerlt is die mā en sal hē nē recht
niet ātwoerdē die wile dz die sake ongheepnē
det is als indē spieghel ca · cc · ende loij pag li

Van manscap te verantwoerden

En rich here die sijn leen mit sijn manscap
op laet sinen ouer here of daer voert enē
anderen mede beleent wert daer sijn māne nē
te ghenwoerdich en sijn **T**ot wat tiden die nie
we heer die mannen eē weet daer of doen laet
mit sinen bode daert twee sijnre mānen horen
daer sellen die mānen binnen den iaertal daer
nae haer leen aen dien niewen heer sūckē son
der enpghe heerghewade te gheuen also verre
als die nieuwe here den vorsten eū boertich is
Mer legghen die mannen dat hem die nēuwe
here niet euen boereich en sijn **E**n moghē si des
bewisē voer die ouer here eū voer sijn manne
So salte die ouer here belenen mitter māscap
eū mitten goede dat si vandē āderen plaghen
te houden · ende die nieuwe here blijft mā **D**es

ouer heren van sulc goet als daer hi mede be-
leent was. Ende der manscap is hi ledich. **W**at
gheen here en mach sijn mannen vernederen
mit legheren heren. **I**n speculo saxonis
capittulo cc. xxxix

Dan erfleer
De wie leen hout dat niet en versteruet
van enen here dat mach hi sine here wel
op laten alsoe datmen enen anderen daer me-
de beleent mit sijns heren hant alsoe verre als
hi noot bewijst mit twee mannen die dz voer-
den here houden opten heilighen dz hem ken-
lic is dat die man wittelike noot lette vā vā-
kenisse of vā noot breke. **D**an sal die here die
anderen man daer mede belenen. alsoe werde
als hi den eersten man euen boertich si en van
lichaem gheheel volmaect. want mē sal gheē
verleent man brenghen in eens vromen mā-
stede den here te stade. mer doet hem die here
weggherige ouer desen bewelen noot te rechte
salment anden ouer here soekē mach hys vol-
comen als recht is

Hoemen renten lenen mach te lossen

Nent een mā iaerghelt in sijn goet mit
sijns heren hant daer sy lossinghe aen
houden ij ij iaer of meer. **E**n steruet die beleen-
de man sonder soen dat iaerghelt is den here
ledich mittē goede. en d na en sal hys nē lossē

lxij

naden recht vanden keiserlike rechten leen
Item gheen kinderen moghen hem verluimen
binnen haren iaren tot leenrecht noch tot lant
recht. en of sijn moeder wat vsumede dz mach
dat kind tenden sinen iaren weder aen daen

Ert een leenheer mit recht daer toe ghe
brocht dz hi enē beleēt mit eē goede daer
een and of een oud is die die recht leninghe of
toebehoert. En oec of eē ander dz erfghedic daer
aen ghemaect ware mit des heren hant vā die
seluē goede. wāneer dese and coemt soe salse
die here mit recht belene. En wertet die eerste
mit recht vdeilt die here en is hē n̄z sculdich te
weder rechtē. Itē erfghedinc dat is allmen enē
die nae hant maect vā erue of vā rente nae eē
mans doot. Item enich man die sijn leggheren
heer vermaect. ende hult sijn ouer heer dat die
leggher niet en weet ten scaet den leggher an sijn
recht niet of hi des binnen iaers niet en weet

Van goet te lenen en in weren te houden

Of gemāt een erue leē wt leēde ter vlucht
sal om sijn rechte leen erue daer mede te
onteruē hi sal sijn here weddē en die gaue en
helpē niet. Itē die glose aldus of een mā sijn erf
leen op laet om enē anderē daer mede te belene
daermē gheē liff aē vmoet of eē die te stride to
ghe of die ouer berch of ouer meer toghe. En

die ouer gheuer bleef inder weer sittē van die
goede of dat nae sijn doot een andē dz goet aen
quaē. Dese gaue en helpet niet men sal nae si-
nen dode sijn recht sweert maech belenen van
der side daert hē aen quaem. want hi heeft eēs
anders goet verleent en hi des selue nē otberē
en woude die wile hi leuede. **¶** *In speculo Saxo-
nes ca. c. li.* **Hoe eē wylt geē heeruaert en reist**

En beleent wylt of maghet en is nē scul-
dich tot enighe heeruaert te dienē mer si
sellē heersuerpning ghenē mit eē iaer pē sp o-
begrepē sullē si wese tot enige tuuch of leerecht
si en werdē selue an ghetael. **¶** *Itē spreke twee*
mā eē goet an mit gheliker weer en treckē hē
an elc enē conblinghen heer so sal mē die twee
daghē inden dorp daer dz goet bi gheleghen is
om die gheweer te kēnen daer sullē oec diē leē
herē selue bi comen so welc here die meeste me-
nighe heeft vādē omelaten mit ghetughe die
*heeft die rechte weer. **¶** Mer heeft eē vā hē an enē*
ōrechtē here getoghē en mach hys nē bewisē hi
heeft al sijn leē vlozē dz hi vā dien here houdē
de was op datsdie here vā sinē mānē getuuch
*heeft. **¶** Oec en sal eē here niemās māscap wese*
legghē dā die andē heerscilt nē en staet dz sijn
die indē ban of in des keisers acht mittē rechte
goebroch sijn. ende poert alle die rechteloes of
te echteloes sijn. **¶** *Delft in Hollant.*

*dit is gedrukt mit scriften de Litter
Waarsmel & Bybel in 1477 gedrukt
is, dog sommig. Letter verbeeten en der-
zy by eenen anden form gegooten.
circa 1483.*

